

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม

พุทธศาสนิกชน

ธรรมะ เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม

พุทธทาสภิกขุ

สู่ทางชีวิตวัฒนา

แปลกลอนภาษาไทยโดย สนิท ศ.

บรรยายขยายความโดย พุทธทาสภิกขุ

ธรรมะ
เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม
พุทธทาสภิกขุ

จัดพิมพ์โดย

กองทุนศูนย์สิบบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์
กองทุนห้องสมุดศาลาจำปีรัตน์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์
กองทุนเสถียรธรรม เสถียรธรรมสถาน

ท่านผู้ใดเห็นคุณค่าของหนังสือนี้

ประสงค์จะช่วยเผยแพร่เป็นธรรมทาน

ติดต่อโดยตรงได้ที่

ศูนย์สิบบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทร.๕๘๓-๔๒๔๓, ๕๘๔-๓๐๗๔

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร.๘๐๓-๒๖๔๔-๗

ธรรมะ เหมือนสรณะ ที่ไม่มีตม

แสดงโดย พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น“พระราชชัชวาล”
ในที่ประชุมอบรมข้าราชการและลูกจ้างของกรมชลประทาน
ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี
วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๕

ตาบอด - ตาดี

หนุ่มหกล้ม มองไม่เห็นฟ้า
ถึงฝั่งปลา ก็ไม่เห็น จักเย็นไร
ใส่ได้อะไร มองไม่เห็นดิน จักในไป
เหมือนก็ไม่ มองเห็นทุกที่ จักดูกัน ;
คนทั่วไป ก็ไม่ มองเห็นโลก
ตัดทอนใจไป หมดจนเจ็ด อยู่ใกล้สิ้น
ส่วนไปอวดฤทธิ์ ประยงค์ธรรม ธรรมะโลก
เห็นหมดสิ้น จักลับ หมดลงไปเลย ๕

ธรรมะ เหมือนสะพานที่ไม่มีตม

พุทธศาสนิกศก

ท่านสาธุชนที่สนใจในธรรมะทั้งหลาย

การบรรยายธรรมะในวันนี้ อาตมาขอถือโอกาสกล่าวในรูปของปาฐกถาธรรมดา เพื่อประหยัดเวลาและสำเร็จประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายให้มากเท่าที่จะมากได้ การบรรยายธรรมะในวันนี้อาศัยหัวข้อพระบาลีที่ว่า

“ธมฺโม รหโถ อกทุทโธ”

ซึ่งแปลว่า **“ธรรมะเหมือนสะพานที่ไม่มีตม”**

ท่านทั้งหลายย่อมจะเคยเห็นน้ำที่ใสสะอาดไม่มีตม ไม่มีโคลน ไม่มีตะกอน ย่อมสำเร็จประโยชน์ในการที่จะเป็นน้ำให้แก่มนุษย์เราได้เป็นอย่างดี ดื่มน้ำก็ได้ประโยชน์ ใช้อย่างอื่นก็ได้ประโยชน์เต็มความหมายที่เดียว เพราะความใสสะอาดนั่นเอง พระธรรมก็เหมือนกัน มีความบริสุทธิ์ สะอาด สว่าง แจ่มใส สงบ เย็น เป็นที่พึ่งแก่สัตว์ผู้มีความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจได้เป็นอย่างดี เพราะ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ฉะนั้นพระองค์จึงได้ตรัสเปรียบพระธรรมนี้ว่า **เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม** เพื่อจะนำมล้างสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาคือความทุกข์ ให้หมดไปจากกายและใจ

ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์เรา มีปัญหาอยู่ตรงที่**ความทุกข์** คือภาวะที่ไม่น่าปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนา นอกนั้นก็ไม่มีอะไร พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า **“บุพเพ จาหํ ภิกขเว เอตริ ทุกขณฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกขสฺส จ นิโรธํ”** ซึ่งแปลว่า **“ภิกษุทั้งหลาย ก่อนนี้ก็ดี เดียวนี้ก็ดี เรา ตถาคต บัญญัติสอนแต่เรื่องทุกข์ กับเรื่องความดับสนิทของทุกข์เท่านั้น”**

ข้อนี้เป็นเครื่องแสดงว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ตรัสเรื่องอื่น** ท่านไม่สนใจที่จะตรัสเรื่องอื่น นอกจากเรื่อง**ความดับทุกข์** และขยายไปถึง**เรื่องความทุกข์**ด้วย เพราะเราต้องรู้ความทุกข์จึงจะดับทุกข์ได้ เรื่องอื่นมากมายไม่ต้องสนใจ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงตรัสว่าธรรมที่ตรัสรู้และนำมาสอนนี้ เท่ากับ**ใบไม้กำมือเดียว** ในเมื่อเปรียบเทียบกับใบไม้ทั้งป่าทั้งดง

ท่านลองทำมโนภาพนึกถึงใบไม้ทั้งป่าเปรียบกับใบไม้ซึ่งพระองค์ทรงหยิบขึ้นมากำมือเดียวแล้วชูขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย แสดงว่า **มีเพียงเท่านั้น**ที่จะสอนแก่ภิกษุหรือสัตว์

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ทั้งหลาย เรื่องจึงไม่มากมายเกินกว่าสติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งรวมทั้งพวกเราด้วย เราคงจะไม่หย่อนสมรรถภาพเกิน **ไป จนถึงกับรับของเพียงกำมือเดียวก็ไม่ได้** เราคงจะไม่โง่งมเกินไปจนถึงกับฟังของเพียงกำมือเดียวนี้ไม่เข้าใจ กับ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความทุกข์โดยตรง ปัญหาของเราไม่มีอะไรดังที่กล่าวแล้ว นอกจากความทุกข์และจะต้องดับมันให้ได้

นี่แหละคือปัญหา **เรามาพูดกันเรื่องทุกข์และความดับทุกข์โดยตรงดีกว่า** เรื่องอื่นซึ่งเสียเวลาเปล่าๆ ไม่ต้องไปมัวถามว่า **“ตายแล้วเกิดไหม”** ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะจะไปเกิดอีกมันก็เป็นทุกข์อีก อยู่ที่นี้ก็เป็นทุกข์ ไปเกิดอีกก็ครั้งๆ ก็เป็นทุกข์อีก ถ้ายังไม่รู้จักดับทุกข์

ถ้าเรารู้จักดับทุกข์กันที่นี้ เดี่ยวนี้แล้ว จะรู้ไปถึงว่า ที่สุดนั้นมัน **ไม่มีตัวตน**ที่เป็นคนเรา จึงไม่มีใครตายหรือไม่ มีใครจะเกิด ปัญหาสิ้นสุดลงโครมใหญ่ถึงเพียงนี้ คือ **ไม่มีใครตายและไม่มีใครเกิด** โดยที่แท้ันั้นรู้ความจริงอย่างนี้ จึงจะดับทุกข์ ฉะนั้นเราทั้งหลายพึงเล็งไปยังเรื่องของความดับทุกข์

โอกาสแห่งการบรรยายเพียงครั้งเดียวนี้ และในเวลาสั้นๆ อย่างนี้ อาตมาไม่อาจกล่าวได้โดยรายละเอียด

สรุป

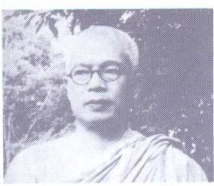
..... เหมือนสะพานที่ไม่มีตอม

แต่ละเรื่องๆ ยังจำเป็นจะต้องกล่าวแต่แนวสังเขปทั่วๆ ไป เหมือนกับเอาท์ไลน์(Outline) ที่ท่านทั้งหลายจะถือเป็นแนวและนำไปคิดไปพิจารณา ไปปฏิบัติให้เข้ารูปเข้าแนว

ที่นี้เรามาพิจารณากันถึง**ปัญหาใหญ่ ปัญหาพื้นฐานที่สุดของความทุกข์** ข้อนี้ได้แก่ธรรมชาติตามปกติทั่วไปของคนเรานั้นเป็นอย่างไร ทุกข์อยู่ตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิดอย่างไร ข้อนี้เราต้องค้นพบจึงจะคัดค้านแนวใหญ่หรือส่วนใหญ่นี้ได้ถูกต้อง อาตมาอยากจะทำเหมือน กับที่พวกคริสเตียนเขาบอกว่า **มนุษย์เรามีบาปดั้งเดิมมาด้วยกันทุกคนและตลอดกาล**

บาปดั้งเดิม หรือ Original Sin ของคริสเตียนนั้น ขออ้างเอาข้อที่อาดัมกับอีฟ **มนุษย์คนแรกทำผิดต่อคำสั่งของพระเป็นเจ้า ถูกปรับให้เป็นคนบาป** เป็นบาปอันแรก และเป็นบาปดั้งเดิมที่ติดมาถึงมนุษย์เรา คือมนุษย์ไม่เข้าใจพระเจ้า ไม่เชื่อฟังพระเจ้า ทำผิดด้วยความหลงผิดอยู่เรื่อย

ส่วนมนุษย์สร้างบาปดั้งเดิมมา ฝ่ายพุทธศาสนาเรานี้อาตมา อยากจะฝากไว้ในรูปของ**นิทาน**ซึ่งเป็นการง่าย เป็นการสะดวกในการจดจำ ตรงนี้ขอแทรกกว่าท่านทั้งหลายอย่าได้ดูหมิ่นนิทานที่เรียกกันว่า**นิทานชาดก**หรือ**นิทานสอนใจ** ว่าเป็นนิทานไร้สาระ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

นิทานนั้นเหมือนกับภาษาชะ หรือเปลือก ท่านมักจะดูหมิ่นภาษาชะ หรือดูหมิ่นเปลือก แต่ไม่ดูให้ดีกว่าภาษาชะนี้สำคัญเท่ากับเนื้อใน ถ้าไม่มีภาษาชะ เช่น กะทะ หม้อ ไห จะปรุงอาหารได้อย่างไร และถ้าไม่มีภาษาชะใส่อาหาร จะรับประทานได้อย่างไร ถ้าไม่มีถ้วย จาน ชาม เป็นต้น ท่านจะทำหายถึงกับเอาใส่ฝ่ามือรับประทานแล้วรับประทานจากฝ่ามือ อย่างนั้น มือก็กลายเป็นภาษาชะไปเสียอีก ตัวภาษาชะจำเป็นเท่าเนื้อในเหมือนกับต้นไม้ที่มีผลให้เรากินได้ ผลไม้มันต้องมีเปลือก ไม่อย่างนั้นเนื้อในจะอยู่ได้อย่างไร การที่มันจะออกลูกมา มันยังต้องออกลูกเปลือกมาก่อน แล้วจึงมีเนื้อในเจริญขึ้นในเปลือก มันจึงจะเจริญได้ ไม่อย่างนั้นมันเป็นอันตรายหมดมันไม่เป็นเนื้อมาให้เรากินได้ แต่เราก็ดูถูกเปลือกกันอย่างยิ่ง

นี่เป็นเหตุให้ไม่สนใจในสิ่งที่เราเรียกกันว่า “นิทาน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นิทานชาดก” เพราะถือเสียว่าเป็นเรื่องเหลวไหล ต้นไม้พูดได้ สัตว์พูดได้ เหลวไหล ความจริงนั้นคนนั้นเหลวไหลเอง จนถึงขนาดที่ฟังไม่ออก ฟังไม่ถูกว่าต้นไม้มันพูดว่าอะไร หรือสัตว์มันพูดว่าอะไร ฉะนั้นขอให้สนใจสิ่งที่บรรพบุรุษของเราเคยใช้เป็นเครื่องมือสำหรับใส่อาหารมาให้เรากิน รับประทานกันจนถึงทุกวันนี้

เขียน มนุษย์ หรือ เขียน คน ?

เขียน มนุษย์ เขียนได้ เพราะ ๗ สุต
เข มีอัน น่มีอัน อยู่ ๗๗๗ กี่แถวกัน.
แต่ ๗๗๗ กี่ เขียนได้ แต่เมื่อคน
ย่อมเสียก็ กี่ตน ได้เกิดมา.

๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
กี่ยี่สิบ ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
เพราะ กี่ตน ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
เขียน มนุษย์ ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต.

๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต และ ๗๗๗ สุต
๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
เพราะ ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
แต่ ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต.

๗๗๗ สุต, ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต
๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต ๗๗๗ สุต

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไปปิดม

เรื่อง“บาปดั้งเดิม”นี้ อาตมาอยากจะเล่านิทาน เรื่อง มนุษย์ คนเรานี้มีบาปดั้งเดิมมาอย่างไร คือเล่าว่า เมื่อพระเจ้าหรือสิ่งที่มีหน้าที่สร้างโลก ที่เราเรียกว่า“พระเจ้า”นี้ สร้างโลกขึ้นมาใหม่ๆ นั้น มันมีแต่โลก ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ที่นี้พระเจ้ามีความคิดว่าไม่มีประโยชน์อะไร ขอให้จำไว้ ก่อนว่า **คนมีมาในโลกนี้เพื่อให้โลกน่าดูและให้มีประโยชน์ ไม่ใช่ให้เกิดมารกโลก** ที่พระเจ้าสร้างคนขึ้นมา

คนที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่ๆ นั้นโง่งเท่าไร ลองคิดดูว่า ต้องถามพระเจ้าว่า**“ฉันเป็นอะไร”** หรือถึงกับถามว่า**“ตัวเองเป็นอะไร”** เดียวนี้ใครบ้างตอบปัญหาได้ว่า ตัวเองเป็นอะไร เหมือนกับคนๆ แรกนั้นหรือเปล่า พระเจ้าท่านบอกว่า**แก่เป็นคน** โง่งถึงขนาดต้องถามว่า**เป็นคนนั้นนะเป็นทำไม** พระเจ้าท่านบอกว่า**เป็นเพื่อให้โลกนี้มันงดงามน่าดู ต้องทำตนให้เป็นประโยชน์** ในที่สุดถามว่าจะได้อยู่กี่ปี จะอยู่นานเท่าไร พระเจ้าบอกว่า**ให้มีอายุอยู่ ๓๐ ปี** ก็ตกลงกัน

ต่อมา พระเจ้าเห็นว่ามนุษย์ยังไม่มีสัตว์ประเภทที่เป็นเครื่องมือในการที่จะเป็นอยู่ จึงได้สร้าง**สัตว์ประเภทเครื่องมือขึ้นมา** คือ**สัตว์ประเภทวัว** ที่มนุษย์ได้ใช้ไถนา ด้วยสัตว์ประเภทนี้ วัวก็เหมือนกับคน ถูกสร้างขึ้นมาที่**ไม่รู้**ว่าตัวเองเป็นอะไร ต้องถามพระผู้เป็นเจ้าของว่าเป็นอะไร...บอก

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ว่าเป็นวั เป็นทำไม...รับใช้มนุษย์ในการทำสิ่งที่เป็
ประโยชน์ อยู่นานเท่าไร...อยู่ ๓๐ ปี

ที่นี่วัมีความคิดว่าทำงานหนัก ๓๐ ปี นี่มากเกินไป
ไม่ยุติธรรมเสียแล้ว ควรจะลด อ่างเหตุผลต่อพระเจ้า ขอ
ลดอายุ พระเจ้าก็เห็นใจเลยลดให้ ๒๐ ปี ว่าวันี้เป็นสัตว์ที่
มีอายุประมาณ ๑๐ ปี โดยประมาณก็แล้วกัน ก็เป็นที่
พอใจของวั

แต่คนนี้อยู่คลานเข้ามาหาพระเจ้า พิรีพีไรวังวอนว่า
ที่ลดให้วั ๒๐ ปีนี้ ช่วยเอามาเพิ่มให้กับคนเถาะ ดูความ
ตะกละของคน พระเจ้าเกลียดหน้าหน้าในความตะกละของ
คนเหมือนกัน ทำทางที่จะทำให้สาสมกัน แต่แล้วก็ไม่มี
ทางไหนที่จะดีไปกว่ามอบให้ไป ก็เลยมอบให้ไป คนได้เพิ่ม
๒๐ ปี เป็น ๕๐ ปีแล้ว

ต่อมา พระเจ้าเห็นว่า สัตว์ประเภทอาร์กขายังไม่
มีมนุษย์จะลำบาก จึงสร้างสัตว์ประเภทอาร์กขา เช่น สุนัข
เฝ้าบ้านขึ้น มนุษย์ก็ต้องถามพระเจ้าว่า อะไรเป็นอะไร
เหมือนกัน บอกว่าเป็นสุนัข เป็นทำไม...ช่วยเฝ้าบ้าน
จะทำการอาร์กขา อย่าหลับอย่างนอนเสีย อย่าขี้เกียจ อย่า
เห็นแก่นอน อยู่นานเท่าไร... ๓๐ ปีนี้ไม่ยุติธรรม มากนัก
ต้องลด ก็เลยลดให้ ๒๐ ปี ตามอัตราของพระเจ้า ให้สัตว์

SSS๒๕

เหมือนสระน้ำที่ไม่บิตม

ประเภทสุนัขนี้มีอายุ ๑๐ ปีโดยประมาณ ข้างเจ้าคนนั้นนะ ก็ค่อยย่อค่อยคลานเข้ามาอีก มาพรีพรีไร ขอว่า**ไอ้ที่ลดให้สุนัข ๒๐ ปี เพิ่มให้คนเถอะ** พระเจ้ายิ่งเกลียดน้ำหน้า ๒ เท้า ไม่มีทางใดอื่นจะลงโทษดีกว่านั้น ก็มอบให้อีก **ได้มาอีก ๒๐ ปี**

ต่อมาพระเจ้าเห็นว่า**สัตว์ประเภทที่ทำให้คนหัวเราะ** ราษฎร์กุสยานยังไม่มี จึงสร้าง**สัตว์ประเภทลิง** ขึ้นมา ลิงก็งอย่างเดียวกัน ถึงกับต้องถามว่า **เป็นอะไร...เป็นลิงเป็นทำไม...ให้มนุษย์รำเริง ช่วยให้เราหัวเราะ** เขาไม่ได้หัวเราะเขาก็ไม่สมประกอบ อวัยวะไม่สมประกอบ ต้องมีหน้าที่ทำให้เขาหัวเราะจนได้ ให้มีความรำเริง **อยู่ที่ปี...อยู่ ๓๐ ปี** ลิงบอกว่ามากหนัก หน้าที่นี้ไม่ใช่ง่าย พระเจ้าก็**ลดมา ๒๐ ปี** ให้**สัตว์ประเภทลิง** นี้มีอายุ ๑๐ ปี โดยประมาณอีกเหมือนกัน มนุษย์ก็ค่อยย่อค่อยคลานมาพรีพรีไร กระเซ้าพระเป็นเจ้า ขอ ๒๐ ปี พระเป็นเจ้าก็ไมโห เกลียดน้ำหน้า มนุษย์เป็น ๓ เท้าทีเดียว แต่ในที่สุดก็จนปัญญาไม่รู้จะทำอย่างไรดี ก็ต้องมอบให้ไปอีกเป็นการลงโทษที่สาสมที่สุด **ก็ได้ไปอีก ๒๐ ปี**

๒๐ ปี ๓ หน เป็น **๖๐ ปี** แล้วของตนเองอีก **๓๐ ปี** รวมเป็น **๙๐ ปี** สิ่งต่าง ๆ ก็เป็นไปตามที่ตกลงกัน

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิด

นี่ถือว่าเป็น Original Sin เป็นบาปดั้งเดิมของมนุษย์เรา ที่ไม่รู้จักตัวเองแล้วยังโง่งยังหลงมากถึงขนาดไปเอาของว้าวมา ๒๐ ปี ของสุนัขมา ๒๐ ปี ของลิงอีก ๒๐ ปี สิ่งต่างๆ ก็ต้องเป็นไปตามนั้นโดยเด็ดขาด คือว่า**ในระยะ ๓๐ ปีแรกนั้น เราเป็นมนุษย์** คือเป็นตัวเราเองตั้งแต่เกิดมากกว่าจะอายุ ๓๐ ปีนี้เป็นเด็ก เป็นหนุ่ม เป็นสาว สวยงาม น่าดู ร่าเริง ไม่มีอะไรที่น่าเกลียด แล้วก็**เป็นมนุษย์** ที่ทำโลกนี้ให้งดงามได้จริง

แต่พออายุเลย ๓๐ ปี ถึง ๕๐ ปีนี้ละ มันไปเอาของว้าวมา มันเป็น**“มนุษย์ว้าว”** แล้วมันยังลากแอก ลากไถ เหมือนกับว้าว เป็นพ่อบ้านแม่บ้านรับภาระส่วนตัว ส่วนครอบครัว ส่วนหน้าที่ราชการ ลูกหลาน นุ่งนังไปหมด นี่เป็น**มนุษย์ว้าว** ไป ๒๐ ปี ใครเปลื้องตัวออกได้ นี่ลองคิดดู

จาก ๕๐ ปี ไปถึง ๗๐ ปีนี้ละ ต้องเป็น**“มนุษย์สุนัข”** เพราะไปเอาของสุนัขเฝ้าบ้านมา จึงนอนหลับยาก คนแก่ๆ เหล่านี้นอนหลับยาก เพราะวิตกกังวลมากขึ้น ลูก หลาน เหลน ไปเรียนอยู่ที่อเมริกาที่เมืองนอกนี้ คุณย่า คุณยาย ก็เป็นห่วง นอนไม่หลับ แม้แต่ว่าที่บ้านที่เรือนนี้ก็ยังเป็นห่วงนั่น ห่วงนี่ ดึกๆ ก็ต้องลุกขึ้นตื่นมาตรวจดูประตูหน้าต่างนี่เป็นต้น มันเป็นโรคอย่างนี้ขึ้นมา

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ที่นี้กระทั่งถึงอายุ ๗๐ ปี ถึง ๘๐ ปี ไปเอาของลิงมา
เลยต้องเป็น“มนุษย์ลิง” คือแสดงละครลิง บ้าๆ เป๋อ ๆ
ตามประสาคนแก่ ให้ลูก หลาน เหลน หัวเราะเฮฮาไปหมด
หัวหู หน้าตา ลุ่มเสียง มันก็ล้วนแต่หน้าซัน

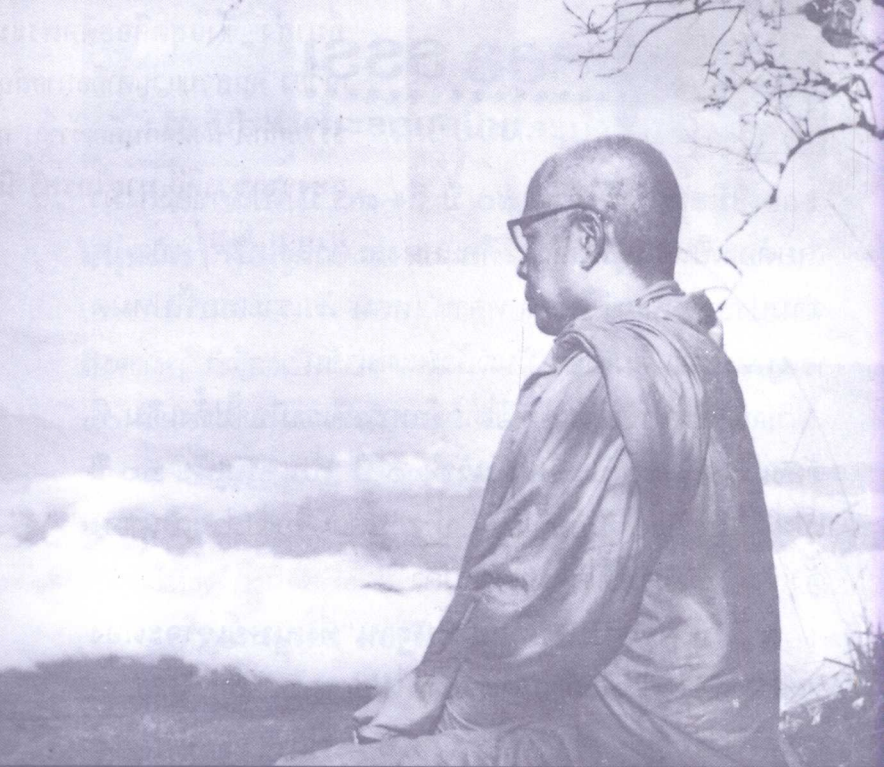
นี่ใครแก้ปัญหาคือนี้ได้ ในการที่เรามีบาปดั้งเดิม ที่
ต้องเป็นคน ๓๐ ปี เป็นคนวัว ๒๐ ปี เป็นคนสุนัข ๒๐ ปี
เป็นคนลิง ๒๐ ปี นี่เป็นสิ่งที่ตายตัวหรือเปล่า เป็นของ
ดั้งเดิม เป็นบาปดั้งเดิมหรือเปล่า

นี่เรียกว่าเป็น“ปัญหาพื้นฐาน”ที่มนุษย์เราจะต้อง
สะสางว่าทำอย่างไรจึงอย่าต้องตกไปสู่ความทนทุกข์ทรมาน
เช่นนั้น

พระพุทธองค์มีเครื่องมือที่จะทำให้เราสามารถแก้
ปัญหานี้ได้บรรลุตลอดลุล่วงไป ราวกับว่าฉีกสัญญาที่มีไว้
ต่อพระเป็นเจ้านั้นเสียได้เราจะไม่ต้องทนทรมานในรูปนั้น
และจะมาเป็นอิสระสดชื่นเบิกบาน ไม่มีทุกข์เลยตั้งแต่ ๑
ปี ถึง ๘๐ ปีทีเดียว แปลว่าเพิกถอนโائبบาปดั้งเดิม หรือ
สัญญาผูกมัดดั้งเดิมจนได้นั้น

เราไม่มีเครื่องมืออื่นนอกจาก“ธรรมะ” ซึ่งเปรียบ
เหมือน“สระที่ไม่มีเปือกตม”ของท่าน

ชักเริ่มสนใจเรื่องธรรมะกันละตอนนี้ ระหว่าง ๑ ปี

กิโลสคูป

คูปสี่ปีดี พี่แท้ แม่กิโลส
หม่อมเพช เตือนทำอะไร ก็ไม่เห็น
กว่าเป็นทาส กิโลส อยู่เข้าเย็น
ละรอดเมื่อน ปรารถนุไป หม่อมมา

คืน ชรรมะ นาทบออก ส้มกิโลส
หม่อมเพช ลวงๆ เขียววังมา
ตำรานี้ ตำรานี้ สรรพมา
ได้เมื่อนท์ กิโลสไป สมนิลโคย ฯ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ถึง ๓๐ ปีนี้ เราเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ตามแบบฉบับของเราเอง แต่ความมุ่งหมายก็เพื่อให้โลกนี้งดงาม ให้มีประโยชน์ แต่แล้วมันก็เป็นไปไม่ค่อยจะได้ **เด็ก ๆ ของเรามีปัญหา เรื่องตกต่ำทางจริยธรรมหนาหูขึ้นทุกวัน แม้คนหนุ่มคนสาว ก็มีอะไรนอกกลุ่มนอกทางมากขึ้นทุกวัน จะแก้ปัญหาคือนี้ อย่างไรกัน**

เพื่อให้เข้าใจในเรื่องนี้ และเครื่องมือที่จะแก้ปัญหาคือนี้ อาตมาอยากจะเล่านิทานอีกสักเรื่อง **นิทานสั้น ๆ ๒-๓ นาที** เล่ากันง่ายๆ ว่า.....

.....ดากับยาย สองคนผิวเมื่อย มันตรงกันข้ามกัน ทุกอย่าง ดาเป็นสัสมาทิภูฏี เป็นสุภาพบุรุษ ตามแบบฉบับของสัตตบุรุษ ส่วนยายนั้นกระด้างดื้อดึง เป็นมิจฉาทิภูฏี ตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวง ดาก็ทนไม่ไหว ถึงจะเป็นภรรยาที่รักอย่างไรก็ทนไม่ไหว จะต้องบริจาคน คือสละไป และวิธีสละก็ง่ายดายเดียว คือดาคว่า "วันนี้แกอย่าไปป่านะ" นางก็โพล่งมาว่า "จะไป" "ไปแล้ว อย่าไปใกล้เหวนะ"... "กูจะไปให้ใกล้" "ไปใกล้เหว อย่าทูนก้อนหินหนัก ๆ ไปนะ"... "กูจะทูน...ทูนสองก้อนเลย"

นี่แล้วให้ท่านคิดดูเองซิว่าจะเป็นอย่างไร เดินไปที่ริมเหวมั่นเหม่ ด้วยหินหนัก ๆ สองก้อนอยู่บนศีรษะ ก็

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไปนิมิต

ตกตุ้มลงไป เรื่องมันมีแต่ครั้งสร้างโลก “ผี”ไม่เคยมีในโลก เพราะถูกเก็บไว้ในส่วนลึก เช่น เหว แต่มีข้อแม้ว่าคนที่มีความดีจริงถึงขนาดสูงสุด ตกไปแทนแล้ว ผีขึ้นมาได้

วันนั้น“ผี”จึงขึ้นมาได้ เพราะคุณยายนั้น แล้วก็พบกับตา ตาก็เรียกทวงเอาบุญคุณการที่ทำให้ขึ้นมาได้ ตาขอร้องว่าผีนี้อย่ามายุ่งกับคน ก็อยู่แต่ประสาผี ตามพวกผีอย่ามาเกี่ยวข้องกับคนแม้แต่นิดเดียว ผีก็จำใจรับปากว่าจะไม่เกี่ยวข้อง

แต่“ผี”มันหลอกเสมอ ไม่ก็มากน้อยมันก็ไปเกี่ยวข้องกับคน คือไปสิงคนเข้า ลองนึกดูว่ามีผีสิงคนเป็นครั้งแรกในโลกนี้มันเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอย่างยิ่ง ไม่มีใครเคยเห็นมาก่อน โกลาหลวุ่นวายกันใหญ่ทั้งบ้านทั้งเมือง กระทั่งตาก็วิ่งมาดู เมื่อตาวิ่งมาในระยะใกล้ ผีเห็นตามา ก็เลยตกใจออกวิ่งหนีโง่งๆ ไปเลย เหมือนคนเล่นไฟ ตำรวจมาก็ไม่ได้หนีกันหน้านี้กหลัง เอาแต่จะวิ่ง

ตาก็เอาไม่ไหวดีเพราะจำได้ว่าไอ้ตัวเองโกหก มันก็วิ่งหนีไปจนกระทั่งล้ม ศีรษะฟาดภูเขา น้ำมันผีในกะโหลกผีกระเด็นไปทั่วโลก ไปลงในสิ่งทุกอย่าง ที่ใครกินเข้าไปแล้วดื่มเข้าไปแล้ว สูบเข้าไปแล้ว เกี่ยวข้องด้วยแล้ว กลายเป็น“ผี”ไปหมด ตามแต่ว่าน้ำมันผีก็อ่อนเล็กก็อ่อนน้อย

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ก่อนเล็ก ๆ ลงไปในบุหรี บุหรีก็เป็นของทำคนให้เป็น“ผี”
 ไม่ได้สู้บ อยากรู้ขึ้นมาทีมีจิตใจเหมือน“ผี” ลงไปในหีบ
 หมาของคณยายอย่างนี้ อยากรกินไม่ได้กิน มันก็เหมือน
 กับ“ผี” จิตใจลั่นกินเข้าไปมากก็เหมือนกับ“ผี”คือเมาหมาก
 ของเสพติดทุกชนิดแม้กระทั่งขวดสุราแม่โขง กิน
 เข้าไปก็เป็น“ผี” ไม่ได้กินก็อยาก ในสุรยาผื่น นารี พาชี
 ก็ฟ้าบัตร์ นี่ละลองคิดดูเถอะ ถ้าไม่เพราะน้ำมันผีลงไป
 แล้วละก็คงจะไม่นั่งเล่นไฟได้ ๒๔ ชั่วโมงติดต่อกันหรอก
 เขิญมาฟังเทศน์ที่วัดนี้ละก็ไม่มีเวลาฟังเทศน์ ชั่วโมงเดียว
 ไม่มีเวลา แต่พอเล่นไฟหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมงมีเวลา มีคนเฝ้า
 บ้าน มีอะไรหมดทุกอย่าง หรือว่าอย่างสมัยนี้ คงจะ
 หมายถึงเฮโรอื่น ซึ่งเป็นของหนักที่สุด.....

นี่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า ในบรรดาสิ่งที่ทำให้เรา
 กลายเป็นผีไปนั้นมันเนื่องมาจากน้ำมันผี อย่างที่ว่าแล้ว
 เราจะเอาอะไรล้าง แม้จะเห็นแก่ลูกเด็ก ๆ ตาดำ ๆ ของเรา
 นี้ว่าเขาจะเอาอะไรเอาเครื่องมืออะไรมาล้างน้ำมันผี จะเอา
 สบู่ เอาแป็บที่ไหนดมาล้างน้ำมันผี ก็ไม่มีทางที่จะทำได้
 นอกจากจะใช้สติปัญญาหรือถ้าเรียกว่าสบู่ของพระพุทเจ้า
 คือ“ธรรมะ”ที่เปรียบเหมือน“สระน้ำอันไม่มีตม”นั่นเอง
 เพื่อล้างน้ำมันผีอย่างต่ำอย่างเลว โดยเฉพาะสำหรับของ

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่บิดม

ชมราวาสนี้ ขอรระบุไปยั้ง**ธรรมะทีมเวิร์ค**(Team work) ชุดหนึ่ง คือ **สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ** มาแต่อย่างเดียว ไม่สำเร็จประโยชน์ ฉะนั้น คนที่อยากจะเป็น**มนุษย์ให้ตรงตามความหมายของมนุษย์ โดยเฉพาะที่เป็นเด็ก ๆ** อายุ ๑ ปี ถึง ๓๐ ปีนี้ จำเป็นที่จะต้องใช้**สัจจะ**นี้ มันมีปัญญาเฉเชิญหน้ามาก ต้องละสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และเขาไม่รู้จักใช้**สัจจะ**ของพระพุทธเจ้า คือ **สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ**

“สัจจะ” คือ **ความจริงใจ** **จริงต่อเวลา** **จริงต่อหน้าที่** **การทำงาน** **จริงต่อวาจา** **พูดจริงต่อเพื่อนฝูง** **จริงต่ออุดมคติ** **สรุปรวมแล้ว** **จริงต่อตัวเอง** คือต้องจริง ตรงต่อตัวเอง เกียรติยศของตัวเองเสียก่อน แล้วมันจึงจะตรงต่อทุกๆ อย่างได้ **เดี๋ยวนี้เราจะไม่ยอมรับว่าตัวเองเป็น“มนุษย์”กันละมัง** จึง**ทำสิ่งที่รกโลก**หรือ**ไม่ทำสิ่งที่ทำให้โลกนี้งดงาม** **อย่างนี้เรียกว่าไม่ตรงต่อตัวเอง** **ไม่มีสัจจะเลย**

ไม่มี**สัจจะ**ต่อตัวเองแล้วอย่าไปหวัง อย่าไปหวังที่จะมี**ตรงต่อเวลา** **ตรงต่อหน้าที่**การทำงาน **ตรงต่อเพื่อนฝูง** ไม่มีเพราะ**ไม่ตรงต่อตัวเอง**อย่างเดียว คือ**เราต้องตรงต้องจริงต่อตัวเอง** **ต่อหน้าที่ที่จะต้องทำ** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**ต่อสิ่งที่เราจะต้องทำ** ถ้าเราอยาก**จะละบุญหรือ ละเหล่า ละอบายมุข**ต่างๆ **ละสิ่งเสพติดดินเเมาต่างๆ** เรียกว่า**สิ่งที่ต้องละนี้** จะ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ต้องมีสัจจะให้แนวแหล่งไปก่อนในการที่จะละสิ่งเหล่านี้

พระพุทธเจ้าท่านทรงรอบคอบอย่างยิ่ง ท่านกลัวมันจะสัจจะไม่ไหว จึงให้ธรรมะคู่กัน เนื่องกันมา คือข้อต่อไปข้อที่ ๒ ที่เรียกว่า **ทมะ**

“ทมะ” แปลว่า **การบังคับใจ บังคับตัวเอง ควบคุมตัวเอง** เราต้องมี**ทมะ** เป็นการบังคับตัวเองนี้ จึงจะมีสัจจะอยู่บ้าง พวกที่ละบุญหรือไม่สำเร็จนั้น เพราะว่ามีแต่สัจจะลมๆ แล้งๆ ไม่มี**ทมะ** บังคับตัวเอง รักษาสัจจะไว้ ต้องมีความประพฤติตัวเองให้เฉียบขาดด้วยอุบายที่ฉลาด อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **เธอจงบังคับตัวเองเหมือนความขี้ขางที่ฉลาด สามารถบังคับขี้ขางที่ตกมันได้** ฉันทใดก็ฉันทนั้น

ฟังดูให้ดีๆ ว่า ท่านว่า**“ความขี้ขางที่ฉลาด”** อย่างนี้หมายความว่าถ้าเป็นความขี้ขางโง่แล้วก็มีแต่จะตายเปล่าด้วยฝีมือของขี้ขาง ไม่สามารถจะบังคับขี้ขาง ที่นี้ก็เลสตัณหาในใจของมนุษย์เรานั้นมันยิ่งไปกว่าขี้ขางที่ตกมันไปเสียอีกเราจะไปบังคับมัน เราต้องฉลาดจริง ต้องมีการบังคับจริงอย่าทำเล่น ให้เขาทุกคนรู้อัตราเทียบส่วนมาอย่างนี้ก็แล้วกันว่า กิเลสมันยิ่งกว่าขี้ขางตกน้ำมัน บังคับยาก ต้องเป็น**หมอขี้ขางที่ฉลาด** ถือ**“ขอ”**คือธรรมะของพระพุทธเจ้า จึงจะสามารถบังคับมันได้ นี่ก็เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าฉลาด

คตม๑๔๓

๒. สันความอดทน ละระยับม์ ดับคงได้
 นุหนมิใช่ เพราะเรา ตามสนอบ
 ล้อมพี่อดทน ใหนักัน ตั้งมั่นมรณ
 แต่เพราะต่อง ฆ่ามัน ใหนักบรลัษ,
 ใหนักปลุก ๒๐ ๓๐ แทนร้านอดทน
 ความร้อนไม่ มีมาก อดทนสังสัย
 ทั้งอดทนลัษ กุศลกรรม งานโตๆ
 ใหนักคงไป ดับปลี่ มีสุขเป็น ๆ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

เพียงเท่านั้น ท่านให้ธรรมะข้อที่ ๓ ต่อไป คือ **ขันติ**

“ขันติ” คือ ความอดกลั้นอดทน เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า ถ้ามีการบังคับตัวเองขึ้นมาที่ไหนแล้วจะต้องมีความเจ็บปวดขึ้นมาที่นั่น และถ้าไม่อดทนกับความเจ็บปวดแล้ว มันก็บังคับไปไม่ไหว มันก็เลิกบังคับ อย่างว่าอยากจะทำหนึ่งโปรแกรมนี้เต็มที่ ก็บังคับไม่ไป มันก็เจ็บปวดขึ้นมาในใจ ถ้าไม่มีขันติคือความอดกลั้นอดทน มันก็ต้องไป มันบังคับอยู่ไม่ไหว มันต้องมี**“ขันติ”**คือความอดกลั้นอดทน รอได้คอยได้ แม้จะต้องคอยระยะยาว แม้จะต้องอดกลั้นอดทนรอระยะยาว ท่านจึงให้ธรรมะชื่อ**“ขันติ”**ไว้รองรับอันดับลงมา มันเป็นที่มเวรค์กันอย่างนี้

และดูความฉลาดอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้า ในข้อที่ว่า ท่านกล่าวว่า พวกลูกๆ เด็กเหล่านี้จะทนไปไม่ไหว ท่านจึง**ให้อุบายในการที่จะระบายออก** ทำรูรั่วให้หลายๆ เข้าไว้ ให้มันระบายออกไปเรื่อยๆ อย่าให้ต้องทนมากเกินไป จึงได้ให้ธรรมะข้อที่ ๔ เรียกว่า **จาคะ**

“จาคะ” แปลว่า การบริจาค เราต้อง**บริจาคสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ** ให้รั่วออกไปจากใจอยู่เนืองนิตย์ คำว่า **“จาคะ”** บริจาค ต้องเป็นอย่างนี้ อย่าไปเข้าใจว่าเป็นการ**“ค้ากำไรเกินควร”** เหมือนที่เขาพูดกันตามศาลาว่า**“ทำการ**

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ยึดม

บริจาคไปบาทหนึ่งแล้วได้วิมานมาหลังหนึ่ง”นี้มันค่ากำไรเกินควรอย่างยิ่งกว่าที่ไหนหมด อย่างนี้ไม่ใช่“จาคะ” เป็นการลงทุน“ค่ากำไรเกินควร”

“จาคะ”นั้น ต้องบริจาคสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจออกไป เช่น ความตระหนี่เหนียวแน่น เห็นแก่“ตัวกู”เห็นแก่“ของกู” ไม่รู้จักเอื้อเพื่อใครเลยนี้ นั่นคือสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ ต้องบริจาคออกไป จึงจะเป็นจาคะ นอกจากนั้นกรณีที่เราจะละความชั่ว เช่น ละบุหรี เราจะต้องจาคะไอ้สิ่งที่มันยั่วให้จะสูบบุหรี เราก็มองไป โอกาสสถานที่เวลาบุคคลที่จะทำให้เราล้มเหลวกับอุดมคติต่อสัจจะของเรา เราสละหมด เราสละสิ่งที่เป็นข้าศึกทุกชนิดแก่เรา นี้เรียกว่าจาคะ คือสละสิ่งที่จะทำให้ล้มเหลวออกไปโดยทุกอย่างทุกทาง นับตั้งแต่มาวัดเสีย สวดมนต์ภาวนาเสีย นึกถึงธรรมะครูบาอาจารย์ นึกถึงโลกหน้า นึกถึงความตาย นี่มันล้วนเป็นอุปายสละอย่างหนึ่งๆ ต่อสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ

เมื่อครบทั้ง ๔ อย่าง คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ก็เป็นธรรมะที่มีกำลังอย่างยิ่ง ละอะไรก็ได้ นี้เรียกว่าในส่วนละ เพื่อให้ส่วนสร้างสรรค์ พระธรรมได้สร้างสรรค์อะไรขึ้นมาให้ดังงามที่เรียกว่าพัฒนาในโลกนี้ ก็ทำได้ด้วยคุณธรรม ๔ อย่าง

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

โดยหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน ถ้าเป็นมนุษย์ที่งดงาม
 สมความเป็นมนุษย์ ๓๐ ปี ในวัยแรกนี้ยุวชนของเรา
 หรือหนุ่มสาวของเราจะต้องมีหลักเกณฑ์อันนี้ คือที่เรียก
 โดยสมมติว่าเป็น**สบู่ฟอกน้ำมันผี** ผีที่คอยรังควานความ
 เป็นมนุษย์ของเราให้หมดความเป็นมนุษย์ ต้องใช้เครื่อง
 มืออันนี้ต่อสู้กับมัน นี่แหละสิ้นไประยะหนึ่ง

ที่นี้ พอมาถึง**ระยะ ๒๐ ปี** ที่เอาของวัวมา คือระหว่าง
 ๓๐ ปี ถึง ๕๐ ปีนี้ เดี่ยวนี้อยู่ในฐานะที่เป็นพ่อบ้านแม่เรือน
 ลากแอกอันหนักของครอบครัว ของหน้าที่การงาน ของ
 ราชการ ของประเทศชาติ หรือถ้ามีใจกว้างพอก็คือของ
 โลกทั้งหมดด้วย อันเป็นภาระหนักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู

ถ้าเราไม่รู้จักความจริงหรือความลับของ**ธรรมะ**ใน
 ข้อนี้แล้ว ชีวิตในระยะนี้จะต้องหนักอย่าง**“ชีวิตวัว”** โดย
 แน่นนอน ไม่มีทางจะหลีกเสียด

แต่ถ้าเราได้อาศัย**“ธรรมะ”**ซึ่งเป็นเหมือน**“สระน้ำ
 ไม่มีตม”**ของพระพุทธเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับแล้ว สิ่งที่
 เรียกว่าเป็นงานหนักนั้นจะหมดไป

ลองฟังดูให้ดี ๆ ว่า ถ้า**ธรรมะ**ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับแล้ว
 งานจะประดังกันเข้ามาและเป็นงานหนักทั้งนั้น ถ้ามี
ธรรมะเข้ามาแล้วงานนั้นจะไม่กลายเป็นของหนัก แต่

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

กลับจะเป็นสิ่งที่ทำได้โดยง่าย ปฏิบัติได้โดยง่าย สำเร็จดี สำเร็จเร็ว สำเร็จมาก โดยผู้ปฏิบัติไม่ต้องเป็นทุกข์อย่างवलาก แยก ลาก ไถ **ข้อนี้สำเร็จประโยชน์ได้ด้วยการที่เรามีธรรมะชั้นสูง** ในลักษณะที่ทำให้จิตนี้ว่างจากการรู้สึก ว่า“ตัวกู”ว่า“ของกู”

สิ่งที่เรียกว่า“จิต”นี้เป็นกลางๆ ตั้งอยู่เป็นศูนย์กลาง แล้วแต่อะไรเข้ามาครอบงำ **ธรรมชาติฝ่ายต่ำ** เข้ามาครอบงำก็เป็น“จิตต่ำ” **ธรรมชาติฝ่ายสูง** มาครอบงำก็เป็น“จิตสูง” จิตต่ำนั้นจะมีแต่ดำมืดลงไปอยู่ข้างล่าง มันจึงมีอะไรบรรทุกลงบนนั้นหนักมากยิ่งขึ้นทุกที จึงเป็นทุกข์

นี่จิตที่เป็นไปตามธรรมชาติฝ่ายต่ำจะต้องประสบความทุกข์ ส่วนจิตที่เป็นไปตามอำนาจฝ่ายสูงก็ตรงกันข้าม สูงที่สุดก็คือว่างอย่างยิ่งอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **“นิพพานํ ปรมํ สุขญํ”** แปลว่า **“สิ่งทีว่างอย่างยิ่งคือนิพพาน”** หรือนิพพานนะคือว่างอย่างยิ่ง

“ว่างอย่างยิ่ง”นี้ว่างจากอะไร และอะไรเป็นผู้ว่าง ฟังรู้ไว้สิ้นๆ ว่า **จิตเป็นสิ่งที่ว่าง** ว่างจากอะไร **ว่างจากความ** รู้สึก อย่างเขลาๆ ผิดๆ ว่า“ตัวกู” ว่า“ของกู” แต่ในความรู้สึกที่เป็นตัวกู-ของกู เกิดขึ้นมาเมื่อไรแล้ว เรียกว่าถูกบรรทุกลงของหนัก ถูกผูกมัดหุ้มห่อร้อยรัดพันพัน ครอบงำ

ธรรมะ

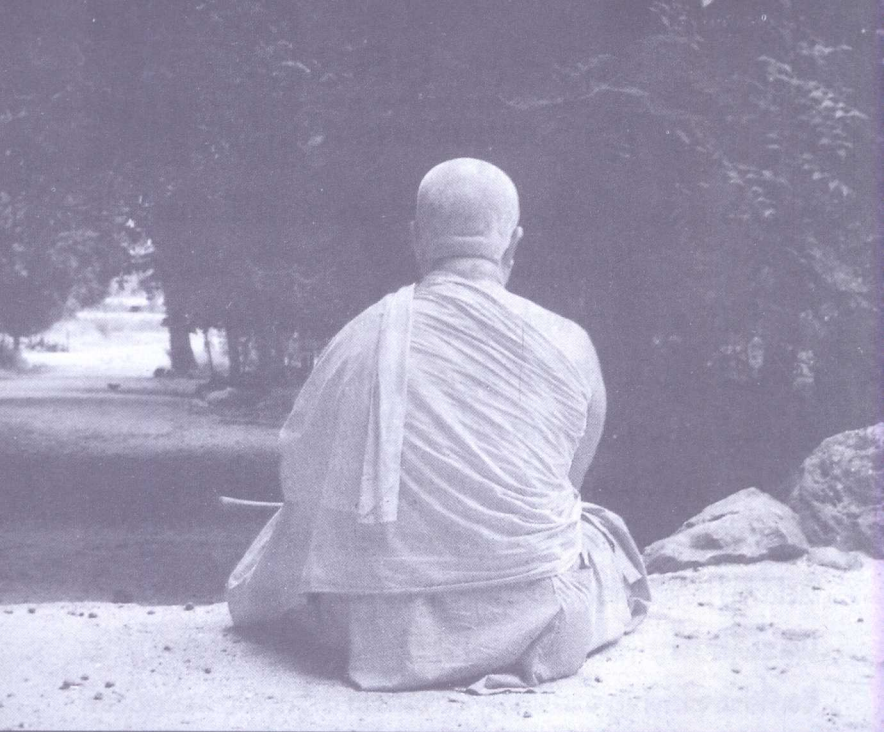
เหมือนสะพานที่ไม่บิดบง

ด้วยอุปาทาน ด้วยกิเลสตัณหาต่างๆ นานา นี่มันหนักไปหมด ถ้าจิตว่างจากความรู้สึกอย่างนี้แล้วมันจะเป็นอย่างไร

ถ้าจิตว่างจากความรู้สึกอย่างนี้แล้ว มันจะว่องไวอย่างยิ่ง จะมีสติปัญญาอย่างยิ่ง จะฉลาดอย่างยิ่ง รู้จักดำเนินสิ่งต่างๆ หรือทำสิ่งต่างๆ ให้ดำเนินไปด้วยดีอย่างนี้ นี่มันตรงกันข้ามอย่างนี้

ถ้าเราเป็นอยู่ด้วยจิตที่ประกอบด้วยกิเลส ตัณหา ใฝ่หลงไปในทางตัวกู-ของกูแล้ว มันก็คือตกรกทั้งเป็นที่นี้และเดี๋ยวนี้ แต่ถ้าเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ มีลมหายใจอยู่ด้วยจิตที่ว่างจากตัวกู จากของกู คือจากความรู้สึกที่เป็น Egoism หรือเป็น Selfishness ละก็ มันเป็นจิตที่สูงสุด เป็นอิสระ เป็นจิตที่หลุดพ้นเหนือสิ่งผูกมัด มันจึงกล้าหาญ มันจึงมีกำลัง มันจึง Active อย่างยิ่งในการที่จะปฏิบัติงาน เพราะมันเป็นอยู่ในจิตที่ว่างจากความรู้สึกตัวกูอยู่ตลอดเวลา

แม้จะสู้กันทะเลาะวิวาทกันกับพวกอื่นกับคนอื่น เราก็คือเป็นผู้มีจิตว่างต่อสู้กับเขา ทะเลาะวิวาทกับเขา เราจะเป็นฝ่ายชนะเสมอไป คือเราไม่มีดีไม่กลุ้มด้วยโทษะ ด้วยโมหะ ด้วยความโลภหรืออะไรต่างๆ ซึ่งเป็นตัวกู-ของกูนั้นเลย มันก็เป็นจิตที่สะอาด สว่าง สงบ มีสติปัญญาพอที่จะรู้ว่าต่อสู้อย่างไร นี่มันจึงต่อสู้ชนะ

ไปนั่งอยู่ ด้วยจิตว่าง

ละทิ้งงาน จากชนิด ด้วยจิตว่าง
 ยกละวางลง ไร้ความว่าง จากอย่างอื่น
 ก็นั่น ความว่าง จากอย่างอื่น
 ทนย เสรีใจ สิ้น แล้วในใจ แต่หัวใจ

ทำนสิ่งที่ได้ ว่างได้ ด้วยจิต
 ไร้สิ่งที่ ทำนทำน นอน นอนบดรี
 "คิดป" "ในหัวใจ ชนิดนี้"
 เป็น "คิด" ที่ คิดคิดได้ สบายใจ ๆ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

หมายความว่า สิ่งที่ต้องทำทุกสิ่งแม้ที่สุดเรื่องที่จะต้องไป
เป็นความ เป็นคติกันตามโรงตามศาล ถ้าฝ่ายหนึ่งต่อสู้
ด้วยจิตว่างจากตัวกูจากของกูแล้ว ก็จะเป็นคู่ต่อสู้ที่ฉลาด
และชนะได้

หรือว่า เราจะดูว่าลูกกว่าหลานที่ดื้อดิ่งนี้ เราต้องมี
จิตว่างจากตัวกู-ของกูเสียก่อน เป็นจิตที่ไม่ก่ลัดกลุ่ม ไม่
มีตมบนเสียก่อน ละจากความรู้สึกที่เดือดพล่านเป็นตัวกู
อย่างนั้น ตัวกูอย่างนี้เสียก่อน และเป็นจิตที่เต็มอยู่ด้วย
ความว่าง ซึ่งหมายถึงสติปัญญาอย่างยิ่งนั้น จึงดูด่าลูก
สอนลูก อะไรก็ตาม คำดูคำด่าจะกลายเป็นซี่ขุมทรัพย์ไป
หมด ไม่ได้ทำด้วยโมโหโทโส ซึ่งเป็นคำพูด ซึ่งไม่ควรออก
จากปากของมนุษย์เลย

และจงปฏิบัติงานหน้าที่ทุกชนิดด้วยจิตที่ว่าง ทุกคน
ต้องทำงานด้วยจิตว่าง จะเห็นตัวอย่างได้เหมือนอย่างว่า
คนแจวเรือจ้างนั้น คนถีบสามล้อ ทำงานหนักในขณะใด
ก็มีจิตว่าง ไม่มีความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูอยู่ในใจละก็ แจว
เรือไปพลงร้องเพลงไปพลง ผิวปากไปพลง แจวเรือ
ทวนน้ำหนได้ กลางฝนหนได้ กลางแดดหนได้ เป็นสุข
ในการงาน ตัวการงานเป็นสุข ไม่เกี่ยวกับเงินเลย นี่มัน
อย่างนี้ เขาเรียก“ทำงานด้วยจิตว่าง” งานนั้นสนุก

สรุป

..... เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

พอจิตวุ่น งานก็เป็นทุกข์ขึ้นมาทันที คือว่า ตาแจวเรือจ้างคนนี่แก็กเกิดหวนระลึกรึกถึง“ตัวกู” โสควาสนาของตัวกู ความยากจน ความที่นายทุนไม่เห็นใจ เวลาขึ้นร้องเพลงไม่ออกแล้ว ผิวปากไม่ไหวแล้ว มีเสียงดำออกมาแทน ดำคนนั้นดำคนนี่ ดำผีแสงเทวดา ดำโซคดำวาสนา ดำได้ทั้งหมดเลย **ย่อมมีอาการเหมือนตกรกทั้งเป็น**

การทำงานด้วย“จิตว่าง” หรือ“จิตวุ่น”ต่างกันอย่างไร
 ที่นี้ เราเอางานฝีมือ อย่างงานยิงปืนแม่น ขว้างแม่น ถ้าจิตวุ่นอยู่ด้วยตัวกู-ของกู มีตัวกูเป็นผู้ขว้าง ตัวกูขว้างผิดแล้วเขาจะฮากันใหญ่ เสียชื่อเสียงของโรงเรียน เสียชื่อเสียงของหมู่คณะ และถ้ามีเพศตรงกันข้ามที่เป็นคู่รักมานั่งเฝ้าคูอยู่ด้วยแล้ว ก็กระสับกระส่ายด้วยตัวกู-ของกู มือสั่น ใจสั่น ตัวสั่น อะไรสั่นไปหมด แล้วมันจะขว้างไปถูกอย่างไร

แล้วถ้ามีจิตว่าง หมายความว่าไม่มีความรู้สึกอย่างนั้นเลย เหลืออยู่แต่ภาวะเดิมแท้ของจิต คือความสะอาดสว่าง สงบ ตามธรรมชาติ เท่าที่มันจะมีได้ เป็นสติปัญญาอย่างยิ่ง มีสัมปชัญญะอย่างยิ่ง ลืมเสียหมดแม้กระทั่งตัวกู โรงเรียนกู ชื่อเสียงของกู อะไรลืมหมด แม้“ตัวกู”ก็มีได้มีอยู่ มืออยู่แต่จิตใจกับมือ อวัยวะที่มันจะทำงานสัมพันธ์กัน

ธรรมะ

..... เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ไปตามลำพังเท่านั้น ด้วยสมาธิอย่างยิ่ง คือสัมปชัญญะ
อย่างยิ่ง จนลืมนตัวเองอย่างนี้ มันก็ยิ่งป็นถูกหรือขวางแม่
ถูกเหมือนปาฏิหาริย์

หรือเหมือนอย่างที่เราไปจัดดอกไม้มาปักแจกันอย่าง
นี้ ท่านลองสังเกตดูว่า คนจัดมีจิตวุ่น มีตัวกูอย่างนั้นตัว
กูอย่างนี้ ปักแล้วไม่สวย เขาจะหัวเราะ เอาไปวางตรงนี้แล้ว
คนจะไปดูกันมาก แล้วมันจะหัวเราะ วุ่นอย่างนี้ ดูเถอะ
มันยุ่งไปหมด

แต่ถ้าเรามีจิตว่างจากตัวกู-ของกูเสียก่อน และทำ
ไปเสียไป ด้วยจิตว่าง สะอาด-สว่าง-สงบนั้น มันจะได้
แจกันดอกไม้ที่ปักสวย ไม่เคยมีมาแต่ก่อนก็ได้ แสดง
แหวถึงความมี“จิตว่าง”อยู่ที่ดอกไม้ที่เสียบนั่นเอง

หรือถ้าเด็กนักเรียนจะสอบไล่อย่างนี้ ถ้าไปนึกเป็น
ตัวกู-ของกูอยู่แล้วละก็ มันสั้นไปหมด ประหม่าไปหมด
ตื่นเต้นไปหมด แต่เมื่อรู้ว่าจะสอบไล่แน่นอนแล้ว ก็เอา
กระดาษมา เอาปากกามา แล้วก็“ลืมนตัวเอง”เสียเลย เหลือ
แต่จิตใจ สติสัมปชัญญะ สติปัญญาเท่านั้น ว่างจากตัว
กูว่างจากของกูอย่างนี้แล้ว ก็ทำไปเถอะ มันจะคิดเก่ง ทำเก่ง
ตัดสินใจเก่ง อะไรเก่งไปหมด แล้วมันก็สอบไล่ได้เหมือน
ปาฏิหาริย์เหมือนกัน

ธรรมะ

..... เหมือนสะพานที่ไม่บิดบ

เพราะฉะนั้นจึงว่า ถ้าจะให้ชีวิตการทำงานในระยะที่เป็น
พ่อบ้านแม่เรือนไม่เป็นทุกข์นี้แล้ว จะต้องเอาตัวกู-ของกู
นี้ออกไปให้หมด ด้วยอุบายวิธีที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า

อย่างสมมติว่าจะผูกพื้นเรือนอย่างนี้ก็ต้องผูกด้วยจิตว่าง
จะเป็นคนใช้กูหรือจะเป็นคุณนายคุณหญิงกูเสียเองก็ตามใจ
ถ้าผูกด้วยจิตว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว กูเรือนนั้นแหละ
สนุกที่สุด แต่ถ้าจิตวุ่นเป็น“ตัวกู”ขึ้นมาแล้ว มันทำไม่ไหว
ถ้าจิตว่างแล้วมันสนุก แม้ไปโกยท้องร่องที่เหม็นๆ ก็สนุก

เราจะพัฒนาบ้านเมืองประเทศของเรา จะต้องรู้จัก
ทำจิตให้ว่างจากตัวกู-ของกู และงานพัฒนานั้นจะสนุก
อย่างยิ่ง จะระดมทำกันเองโดยไม่ขู่เข็ญหรือไม่ทำอย่าง
“ผักชีโรยหน้า” พอได้รายงานอย่างนี้ เพราะมันไม่สนุกนี้
จึงได้ทำอย่างนั้น ถ้าทำด้วยจิตว่างแล้ว งานสนุกอย่างยิ่ง
ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมีเต็มที และทำงานสนุกอย่างยิ่ง

นี่คืออุบายที่จะต้องช่วยกันทำไม่ให้งานนั้นเป็นทุกข์
ขึ้นมา แต่ให้กลายเป็นของสนุก โดยอาศัยธรรมะอย่างสูง
หรือพุทธปรัชญาอย่างสูง เรื่อง“สุญญตา” เรื่อง“ความว่าง”
ซึ่งพระองค์ตรัสว่ามีไว้สำหรับฆราวาสโดยตรง

ท่านที่สนใจในธรรมะทั้งหลายจงได้สนใจในข้อนี้
และเอาข้อนี้ไปใช้เป็นประโยชน์ให้มากจริงๆ จึงจะเรียกว่า

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

ไม่เสียทีที่เป็น“พุทธบริษัท” มีเลือดเนื้อเป็นพุทธบริษัทมาตั้งเกือบพันปีแล้ว พวกไทยเราเนี่ยและเดี๋ยวนี้ก็ยังปฏิบัติญาณอยู่ว่าเป็นพุทธบริษัท..... **“พุทธัง ธรรมัง คัจฉามิ - ธัมมัง ธรรมัง คัจฉามิ - สังฆัง ธรรมัง คัจฉามิ”** เป็นต้น

ท่านต้องรักษาความเป็นพุทธบริษัทไว้ให้ได้ จะได้เป็นมนุษย์ที่ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสดใสเบิกบานด้วยธรรมะนั้นเอง

งานที่แท้จริงนั้น ว่าที่แท้แล้วก็จะถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมะพร้อมกันไปในตัว ถ้าท่านทั้งหลายตั้งใจทำงานจริงๆ และด้วยวิธีถูกต้องแล้ว งานนั้นจะเป็นการปฏิบัติธรรมะไปในตัว ไม่ต้องไปปฏิบัติที่ไหน ปฏิบัติอยู่ในตัวการงาน เพราะว่าการงานสอนให้รู้จักชีวิตดี ให้รู้จักโลกดีว่าเป็นอย่างไร และเข้าใจ อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา ดีกว่าไปนั่งหลับตาสัปหงก ทำตามพิธีรีตองนั้น

จงดูชีวิต จงดูการงาน จงดูโลกในการงาน ก็ จะเห็นความเป็นอนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา ของสิ่งต่างๆ ได้ดี แต่ถ้ายังทำการงานด้วยจิตว่าง อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้เนี่ยแล้ว นั่นคือ การปฏิบัติธรรมะขั้นสูงในขั้นที่จะบรรลุพระนิพพานอยู่ในตัวการงาน

ถึงแม้การงานอย่างต่ำๆ ของชาวไร่ชาวนานี้ถ้าทำ

ทอรวง

อันทอรวง ดีดัก ของมนุษย์
ของมีเกียรติ สดุดี อย่างสูงล้ำ
ถ้าหาก ถัดไปทอรวง เบิกบานใจ
ไม่เท่าไร รู้ธรรม หนี ชัยศรี

อันทอรวง คือตัวทอ ระบอบธรรม
พร้อมกันไม่ หลายล้ำ มีค่ายิ่ง
ถ้าจะเปรียบ ก็เหมือนคน ฉลาดยิ่ง
หนีได้ล่องเรือ ก็ไม่หก หลายพกาเสป ฯ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่บิดม

ได้ดีก็จะมีกรปฏิบัติธรรมอย่างยิงอยู่ในตัวมันเอง คือจะ ต้องมีวิริยะ-ความพากเพียร จะต้องมีขันติ-ความอดกลั้น อดทน อะไรจิปาตะไปหมด มันเป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ใน ตัวกรงาน มันประหยัดได้มากถึงอย่างนี้ แล้วสนุกมาก

ถ้าท่านถืออุดมคติที่ว่า“งานคือเงิน เงินคืองาน” อย่างนี้ละก็ ระวังให้ดีนะ ! หมิ่นเหม่ต่อวัตถุนิยมอย่างยิง เงินนี้มันเป็นความสุขในทางฝ่ายวัตถุหรือฝ่ายร่างกาย ส่วนงานนั้นมันเป็นความสุขในตัวฝ่ายจิตหรือวิญญาณ

ฉะนั้น เราอย่าไปนึกถึงเงิน นึกถึงตัวกรงานที่เป็น ความสุขในทางจิตหรือทางวิญญาณอยู่แล้ว ถ้าเรามีจิตใจ สูงจริงๆ งานจะเป็นความสุขขึ้นมา ถ้าเรามีจิตใจต่ำมาก จะหันเหไปหาเงินหรือจะคิดว่ามันสุขอยู่ที่เงิน

พระพุทธรเจ้าท่านไม่ได้สอนว่า ให้มีความสุขที่เงิน แต่ให้มีความสุขที่งาน และมีอะไรๆ มากไปกว่าความสุข เสียอีกคือเป็นอะไรทั้งหมด เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งหมด อยู่ในสิ่งที่เป็นตัวงาน

ถ้าเข้าใจถูกอย่างนี้แล้วจะรักงานและงานก็จะไม่ บกพร่อง ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ประเทศชาติของเรา ก็จะเป็นสุข เพราะว่ทุกคนที่เป็นพลเมืองรู้จักดีว่อะไรเป็น อะไร ตัวเองเป็นอะไร และงานเป็นอะไร อย่างนี้เป็นต้น

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

คนที่เข้าใจผิดมากไปถึงกับว่า“กลางคืนอดควัน กลางวันเป็นไฟ”นั้น โง่มากไปเหมือนกัน เรียกว่ามีตัวตน จัด เห็นแก่เงินจัด จึงหลงงานไปในรูปที่เรียกว่า กลางคืนอดควัน กลางวันเป็นไฟ

“กลางคืนอดควัน”นั่นคือนอนนึกถึงแต่เรื่องที่จะได้เงินมา ที่นอนไม่หลับกายหน้าผากอยู่นั้นจนตีกตื้น จนยากที่จะหลับ วิตกกังวลต่างๆ นานา

ที่เรียกว่า“กลางวันเป็นไฟ” ก็คือว่า พอสว่างขึ้นมา ก็เป็นไฟเลย แม้แต่นั่งรถยนต์ นั่งเครื่องบินก็ไม่ทันใจที่จะไปถึงที่ที่ตนต้องการจะไปถึง เป็นไฟถึงขนาดนี้

อย่างนี้เป็นทุกข์ชนิด“ตกนรกทั้งเป็น” เพราะว่าได้ทำด้วยจิตว่างจากตัวกู-ของกู มันกลุ้มไปด้วยตัวกู-ของกู มากเกินไป จึงเรียกให้ไวยาหารเสียใหม่ว่า “กลางคืนอดควัน กลางวันเป็นไฟ” นี้มัน Over อย่างยิ่ง

แต่ถ้าเราควบคุมไว้ได้ดี มีจิตว่างอยู่ตามสมควรแล้ว มันไม่เป็นเช่นนั้น กลางคืนก็นอนหลับสนิท และกลางวัน ก็ไม่ต้องวิ่งเป็นไฟ ทำไปด้วยความสุขุมรอบคอบ ได้ผลดี ได้ผลมาก ได้ผลเร็วลึกซึ้งกว่ากันมาก

นี่เราจะพ้นจากความเป็น“มนุษย์ว้าว” ไม่ต้องตกนรกทั้งเป็นในระยะ ๒๐ ปีนี้

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิด

ที่นี่เราก็มามีถึง ๒๐ ปี ที่ไปเอาของสุนัขมา นี้เรียกว่า เราจะต้องทนทุกข์ทรมานอีกแบบหนึ่ง คือว่าคนแก่ๆ นี้ นอนไม่หลับมากขึ้น เพราะทำผิดมาตั้งแต่ที่แรก เพราะมี วัตถุประสงค์ผิด มีทิฐฐิความมุ่งหมาย ความเชื่อ ความเข้าใจ ผิดอย่างนี้มาแต่ที่แรก มาให้ผลระยะนี้ แต่ได้มากขึ้นอีก ถึงกับเกิดเป็นโรคหนึ่งได้ คือนอนไม่หลับมากเข้าก็เป็น โรคประสาทหรือไม่ก็เป็นโรคจิต

นี่เราไปเอาของมันมาผิดวิธี ต้องเป็นโรคเส้นประสาท ต้องเป็นโรคจิต แล้วจะไปพึ่งใคร ก็ต้องพึ่งพระพุทธรเจ้า อีกตามเคย

ถ้าท่านรู้จักทำจิตให้ว่างให้ถูกทางยิ่งไปทุกที ไม่ต้อง มี“ตัวกู” ไม่ต้องมี“ของกู” ไม่ยึดครองอะไรไว้ มีจิตเป็น อิสระอย่างนี้แล้ว สิ่งต่างๆ ที่เรามีอยู่ก็อยู่ได้ฝ่าเท้าเราหมด ไปรับใช้เรา ไปให้ความสะดวกแก่เรา อยู่ได้ฝ่าเท้าเรา

ถ้าไปยึดมั่นว่า ความรู้สึกเป็น“ตัวกู” เป็น“ของกู” มีวิตกกังวลไปร้อยแปดละก็ ทุกอย่างที่เรามีนั้นจะมาอยู่ บนศิรัระเราหมด จะมาบรรทุกอยู่บนศิรัระเราหมด

ลองคิดดูว่าจะสักเท่าไร เงินทอง ไธนา เรือกสวน บ้านช่อง บุตร ภรรยา สามี รถยนต์ก็คัน ติ๊กก็หลังมาอยู่ บนศิรัระคนนั้นหมด แล้วมันสนุกมากน้อยเท่าไร

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

มันเป็นเหตุให้นอนไม่หลับ เพราะเหตุว่า
 เขา“มี”โดยไม่รู้จักมี หรือว่า“เป็น”โดยไม่รู้จักเป็น คือมี
 นั้นนี่มีต่างๆ โดยไม่รู้จักมี คือไป“มี”อยู่ด้วยความยึดมั่น
 ว่าตัวกู-ของกู เขามีได้“มี”ด้วยสติปัญญาที่ว่างจากตัวกู-
 ของกู มันจึงเป็นการ“มี”ชนิดที่ว่ามาสมอยู่บนคิระชะ แต่
 ถ้าเรารู้จักมี คือ“มี”ด้วยจิตว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว
 “มี”ทั้งหมดให้มันอยู่ใต้ฝ่าเท้า มันต่างกันอย่างมากมาย

คำว่า“เป็น”ก็เหมือนกัน เป็นนาย เป็นบ่าว เป็นหญิง
 เป็นชาย เป็นสามีภรรยา เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นคนดี
 คนชั่ว เป็นคนมีบุญมีบาป เป็นคนมีสุขมีทุกข์ เป็นอย่างนี้
 ก็เหมือนกัน ถ้า“เป็น”ชนิดที่ไม่รู้จักเป็นแล้ว มันจะ
 เป็น“นรก”ทั้งเป็นทั้งนั้น แต่ถ้า“เป็น”อย่างี่รู้จักเป็นแล้ว
 เป็น“สวรรค์”ไปหมด หรือเป็น“นิพพาน”ไปเลย

ที่ว่า“เป็น”อย่างไม่รู้จักเป็นนั้นก็คือเป็นด้วยความ
 ยึดมั่นถือมั่น ว่า“กูเป็นนั่น กูเป็นนี่” มันก็เลยได้ทุกข์
 ทุกข์ไปหมด เป็นแม่ก็ทุกข์อย่างแม่ เป็นลูกก็ทุกข์อย่างลูก
 เป็นสามีก็ทุกข์อย่างสามี เป็นภรรยาก็ทุกข์อย่างภรรยา
 เป็นเศรษฐีมีทุกข์ตามแบบเศรษฐี เป็นขอทานก็ทุกข์ตาม
 แบบขอทาน กระทั่งเป็นผู้ชนะก็มีความทุกข์อย่างผู้ชนะ
 เป็นผู้แพ้ก็เป็นผู้ทุกข์อย่างผู้แพ้ ถ้าเป็นไม่เป็น คือเป็นด้วย

SSS นะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ตัวกู-ของกู ก็ต้องว่าเป็นคนดีก็มีความทุกข์ไปตามประสา
ของคนดี ต้องทำมโนภาพไปถึงคนดีๆ ว่า ดีอย่างไร
 บ้าง เขาก็มีความทุกข์ไปตามแบบประสาคนดี มีความยึด
 มั่นว่า**“กูเป็นคนดี”** ส่วนคนชั่วนั้นไม่ต้องพูดถึง มันเห็น
 ชัดมาก

ที่นี้ **คนมีบุญกับคนมีบาป** คนมีบุญอย่างไรก็ลองคิด
 กันดู เอาละก็จะคิดกันอย่างเสรีที่สุด เราก็จะพบว่า **คนมี
 บุญ** ก็มีความทุกข์ไปอีกแบบหนึ่ง ตามแบบตามประสาของ
คนมีบุญ นี่มันใกล้จะเข้าใจยากเข้าไปทุกทีแล้ว ช่วยทำจิต
 ให้ประณีตในการคิดสักหน่อย ต่อให้เป็น**คนมีความสุข**
ชนิดไหนก็ตาม เขาจะต้องเป็นคนมีความทุกข์ไปตามแบบ
ตามประสาของคนมีสุข สุขอย่างมนุษย์ สุขอย่างเทวดา
 สุขอย่างพรหมในพรหมโลก ก็ตามใจ มันจะมีความทุกข์
 ไปอีกแบบหนึ่งชนิดหนึ่ง ตามประสาของคนมีสุข เช่น
 อย่างน้อยก็ต้องเป็นห่วงเรื่องเกิด เรื่องแก่ เรื่องเจ็บ เรื่อง
 สิ่งต่างๆ จะไม่เป็นไปตามที่ตนหวังจะให้มันเป็นสุข ทั้งๆ
 ที่รู้ว่าเดี๋ยวนี้เป็นสุขอยู่

นี่เรียกว่ามันโง่มาก มัน**“เป็น”**ไม่เป็น คือมัน
“เป็น”ไปด้วยตัวกู-ของกู ในความรู้สึกที่เป็นในตัวตนเสีย
 หมด มันไม่รู้จัก**“เป็น”**ด้วยสติปัญญา ชนิดที่ว่างจากความ

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

รู้สึกตัวกู-ของกู
ต้องนอนกัน

มันจึงนอนไม่หลับ เหมือนสุนัข ไม่

ครั้งเรารู้จัก“มี”โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น และ รู้จัก
“เป็น”โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ไม่มีการยึดมั่นถือมั่น
ว่า“ตัวเรา” ว่า“ของเรา” ว่า“ตัวกู” ว่า“ของกู”แล้ว มันไม่มี
วิตกกังวล ไม่มีอาลัยอาวรณ์ที่ทำให้นอนไม่หลับ

นี่เราก็ไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต
ไม่เหมือนกับพวกสมัยใหม่ที่เขาเจริญในทางวัตถุ แล้วก็
ตั้งจิตใจไว้ไม่เป็น สติคือการเป็นโรคจิตโรคประสาทของ
ประเทศนั้นมันสูงมากกว่าพวกเราที่เป็นพุทธบริษัท
เพราะอย่างน้อยเราก็ยังมีร่องรอย มีอะไรที่เหลือออกจาก
พระพุทธศาสนาของเรา ในขนบธรรมเนียมประเพณี
วัฒนธรรมของเรา ให้เรารู้จัก“ปล่อย” รู้จัก“วาง”ได้ง่ายๆ
หรือเป็นธรรมเนียมกันไปเลยก็มี

นี่คือบุญคุณของ“พระศาสนา” ของ“พระธรรม”ที่
เหมือนกับ“สระน้ำที่ไม่มีตะกอน”

ที่นี้ก็มาถึง ๒๐ ปีสุดท้าย ที่ไปเอาของลิงมา มันจะ
ต้องบ้าเปื่อให้ลูกหลานเหลนหัวเราะ ถ้าปล่อยไปตาม
ธรรมชาติ มันเป็นอย่างนี้ เทคนิคในตอนนี้อย่างมากใน
การที่จะมีชีวิตในระยะบั้นปลายสุดท้ายไม่ให้เลอะเลือน

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

พี่น้องเพื่อน เหมือนคนแก่ตามธรรมชาติ ต้องอาศัยระบบ
 ธรรมะอีกระบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการฝึกสติสัมปชัญญะอย่างยิ่ง
 เขาเรียกว่า ทำ“สมาธิภาวนา”เหมือนกัน แต่มุ่งหมายไปใน
 ทางที่จะให้มีสติสัมปชัญญะอย่างยิ่ง

ข้อนี้ไม่มีอะไร มีแต่ว่าหัดกำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่ง
 สะดวกสำหรับเป็นอารมณ์ สำหรับกำหนด และหัดกำหนด
 ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยทำเป็นประจำ เท่ากับซ้อม
 สติสัมปชัญญะทุกวันๆ ไม่เสียระเบียบจนกระทั่งดับจิต
 จนกระทั่งวาระสุดท้าย มันก็ยังมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

พระพุทธเจ้าท่านทรงแนะถึง“อานาปานสติภาวนา”
 คือการเจริญอานาปานสติ แล้วตัวบุคคลฝึกทำให้มากให้
 ชำนาญแล้ว ความพี่น้องแห่งสติในขณะที่ทำกาลกิริยา
 นั้นเป็นไม่มีโดยแน่นอน ทรงอ้างพระองค์เองเป็นตัวอย่าง
 ว่าพระชนมายุ ๘๐ ปีแล้ว ความพี่น้องสัมพันธ์แม้แต่
 ลักนิดก็ไม่ปรากฏ อย่างนี้เป็นต้น

เพราะเราอาศัยธรรมะอย่างเดียวกันอีกที่จะช่วยขจัด
 ความเป็นอย่างนี้ คือความที่จะต้องเป็น“มนุษย์วานร” บ้า
 เป้อหรือสัมพันธ์ทำให้เขาหัวเราะนี้ก็ได้ แต่จะน่าดู น่าชม
 กลายเป็นคนแก่ที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เห็นโลกเห็น
 ชีวิตแต่หนหลังโดยกระจ่างชัดมีจิตใจเข้าถึงความเป็นอิสระ

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิด

คือว่าง ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรได้ กลายเป็น “คนหนุ่มคนสาว” อย่างยิ่งขึ้นมาเสียอีก ข้อนี้ หมายถึงมีใจสดชื่น เยือกเย็น แส่นที่จะเย็น ผิดกับคนหนุ่มคนสาวที่จิตใจเร่าร้อนไม่สมกับคำว่า “หนุ่ม” ว่า “สาว” เพราะมันเร่าร้อน

ถ้าจะเอาคำว่า “เร่าร้อน” เป็นความหมายของ “หนุ่มสาว” นั้นก็ตามใจ แต่ทางที่ถูก ควรจะเอา “ความสดชื่น แซ่มชื่น” เหมือนกับดอกไม้ที่แซมชื่นอย่างนี้ เป็นความหมายของคำว่า “หนุ่มสาว” ถ้าอย่างนี้ละก็ คนแก่ที่รู้จักโลกดีมีธรรมะถึงที่สุดเท่านั้นที่จะมีความสดชื่นชนิดนั้นได้ แล้วเราจะได้เห็นคนแก่ที่คงแก่ธรรมะ มีความสดชื่นเป็นหนุ่มเป็นสาว เข้าโลงไปเลย ธรรมะช่วยได้อย่างนี้

คนแก่จะต้องรู้จัก “ทาง” นี้เป็นสิ่งที่น่าหัว กว่าคนแก่จะตาย ลูกหลานก็ตะโกนร้องบอก “ทาง” กันลั่นบ้านไปหมด มันน่าหัวที่ว่า คนบอกก็ไม่รู้จักทาง แล้วคนแก่ที่กำลังจะตายรีบหรืออยู่แล้วจะไปรู้จักทางได้อย่างไร จะนึกอะไรได้ในเมื่อขณะนี้เขาก็ยังไม่สนใจเรื่อง “ทาง”

ถ้าท่านสนใจเรื่อง “ทาง” กันเสียแต่เดี๋ยวนี้ว่า บาบตั้งเดิมนั้นมันมีอยู่อย่างไร จะต้องกำจัดออกไปอย่างไร โดยวิธีใด โดยหนทางใด ธรรมนี้ชื่อว่า “ทาง” คือมรรค “มรรคมืองค์ ๘” คือตัวธรรม ตัวศาสนา ตัวพรหมจรรย์

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิดม

คำว่า“ทาง”นี้เป็นของประหลาด ในศาสนาที่สำคัญๆ จะยกเอาคำว่า“ทาง”นี้นับเป็นตัว**ธรรม**ทั้งนั้น เช่นในศาสนาSoroaster ที่เก่าแก่กว่าพุทธกาลเป็นไหนๆ ก็ยังใช้คำว่า ทาง “ทาง”นี้แทนคำว่า“**ธรรม**” คือเป็นตัวธรรม ตัวศาสนาเช่นในพระพุทธศาสนา เราเอา **อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นตัวพรหมจรรย์ เป็นตัวศาสนา** พระพุทธเจ้าท่านทรงยืนยันอย่างนี้ แต่ลัทธิที่เกิดขึ้นทางตะวันออกทางจีนที่ถือว่าดีที่สุด เช่นลัทธิเต๋า คำว่า“เต๋า”ก็แปลว่า**ทาง** มีศาสนาใหม่ๆ เช่น ศาสนาคริสเตียน พระเยซูก็อ้างว่าเราแหละคือ**ทาง** ประโยคนั้นพระเยซูตรัสว่า“**เราแหละคือทาง**” คือพระเยซูเองเป็น**ทาง** สำหรับคนจะได้เดินไปถึงพระเป็นเจ้า อยู่เป็นอันเดียวกับพระเป็นเจ้า

เราทุกคนจะต้องมี“ทาง”และรู้จัก“ทาง” ถ้ามีแต่เห็นแก่เงิน แล้วไม่มีวันรู้จักทาง เพราะวาเงินชวนให้“หลงทาง”ได้ง่ายที่สุด

แต่ถ้ารู้จัก**งาน**อย่างถูกต้องอย่างที่วามาแล้วเมื่อตะกี้นี้ เมื่อนั้นแหละจะเป็น**ทาง** คือ**ว่างานเป็น“ทาง”**เสียเอง “ทาง”ทำให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร ยิ่ง**ซ้ำของงานก็คือซ้ำของในชีวิตในโลกก็คือรู้จักทางที่เดินมาตามลำดับ** จนถึงจุดหมายปลายทาง คือ**สิ่งที่ดีที่สุด**

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่มีตม

ที่มนุษย์เราควรจะได้ ซึ่งเป็นปลายทาง เป็น Goal ปลายทางที่สุดยอดของชีวิต ซึ่งในภาษาปรัชญาเขาเรียกว่า Summum bonum. "The atmost goodness that man can get in this very life." ขอช่วยจำประโยคนี้ว่า มัน

เป็นประโยคที่เขารับรองกันทั้งโลกในวงหมู่ปรัชญาทั้งหมด จุดมุ่งหมายของปรัชญาก็อยู่ที่ Summum bonum คือ สิ่งที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งที่มนุษย์เราจะถึงให้ได้ในชีวิตนี้ ไม่ใช่ชีวิตหน้าหรือชีวิตอื่น คือว่า ทนรู้ทันเห็นในชีวิตนี้ นั่นคือ ความสำคัญของ“ทาง”ที่จะเอามาใช้ให้ถึงที่นั่น

หากทันในชีวิตนี้มันอาจจะหมดจาก**“บาปดั้งเดิม”** ไม่ต้องเป็น**“มนุษย์วัว”** ไม่ต้องเป็น**“มนุษย์สุนัข”** ไม่ต้องเป็น**“มนุษย์ลิง”**

จะได้มาอย่างไร...เอาเวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อยนี้พูดในวงแคบเข้ามา ให้เห็นความหมายของ**ความเป็น“ข้าราชการ”** ขอให้ถือว่า อาตมากล่าวในฐานะเป็น**“เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย”** และเป็น**“เพื่อนข้าราชการ”**

อาตมาอวดอ้างตัวเองว่าเป็น**“ข้าราชการ”** ก็เพราะพระพุทธเจ้าท่านทรงอ้างตนเองว่าเป็น**“ธรรมราชา”** คือเป็นพระราชาด้วยเหมือนกัน อันพระภิกษุสงฆ์ที่รับใช้พระองค์ ก็ต้องเป็น**ข้าราชการของพระพุทธเจ้า** ถึงแม้ท่านทั้งหลาย

ความสงบ

ความสงบ ความสุข
 ใต้อร่ม จาก คน, ร่มเงา ฟ้าร้องน
 " แก้วสุข, มีนกลีสง, จากเวลา "
 แต่ดูน้ที่ ๓๓.๓๓๓ ๓๓.๓๓๓๓

ถ้าเขาเอา หัวใจของเขา, ก็น้ำจ-สุข,
 ถ้ามันเอา เขาก็ "สุข" น้อเงยยิ้มได้
 เขารู้สุข สุขเพื่อ! อย่างน้อย
 มีที่สุขเย็น น้อสุขในน้ำ 4 น้แน่ ของ ๔

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ที่เป็นพุทธบริษัทก็ต้องรู้จักให้ถูกต้องว่าเป็นข้าราชการของ
พระพุทธเจ้า

“ราชา”หรือ**“ราช”** คือพระราชา และ**“ข้าราชการ”** คือ
ผู้ทำงานของพระราชา ถ้าเป็นพระราชาธรรมดาในฝ่ายโลก
ฝ่ายวัตถุ เราหมายถึงข้าราชการที่เราเห็นๆ กันอยู่นี้ ใน
ทางด้านวัตถุหรือร่างกาย ส่วนราชการของพระพุทธเจ้านั้น
เป็นด้านจิตใจไปหมด แต่ก็ยังเห็นได้ว่า ภารกิจทั้งหลายที่ทำ
หน้าที่ของตนอย่างถูกต้องนั้น ก็เป็น**“ข้าราชการ”**เหมือน
กับท่านทั้งหลายที่เป็นข้าราชการของบ้านเมืองประเทศชาติ
และเป็น**“ข้าราชการ”**ของพระพุทธเจ้าด้วย แน่ละ ควรจะเข้าใจ
ความหมายของคำว่า**“ข้าราชการ”**กันในลักษณะอย่างนี้

คราวนี้จะบรรยายให้ลึกลงไปถึงความหมายของ
“ราชา” คำว่า**“ราชา”**มาจาก Root ของคำว่า **“รช”** ร-เรื่อ
ช-ช้าง **รช** นี้แปลว่า **กำหนดหรือยินดี** แล้วมาเป็นรูปของ
พระราชาได้อย่างไร

ลองนึกถึงเรื่องที่เล่าไว้ในพระคัมภีร์ แม้แต่ในพระ
ไตรปิฎกก็มี เช่น ใน **วาเสฏฐสูตร** ที่เอามาอ้างไว้ในบาง
แผนกของค่านำของกฎหมายเก่าๆ ที่กล่าวถึง**สมมติราช**ที่
เป็นเหตุให้เกิดกฎหมายขึ้นมาในโลกนี้ คือเขาเล่าไว้ใน
สูตรนั้นว่า.....

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

ที่แรกมนุษย์มีขึ้นมาในโลกนี้ไม่มีการทำอะไรทำนาอะไร
กินและเก็บพืชพันธุ์ที่เกิดอยู่ตามป่ามากินเป็นข้าวสาละบ้าง
เป็นอะไรบ้าง มันเกิดอยู่เองตามป่า

ที่นี่มันมีคนที่เขาเรียกกันว่า“เล่นไม่ซื่อ” “คดโกง”
มันเอาเปรียบคนอื่น เก็บมากกว่าคนอื่น มีหน้าขำมันเก็บ
มากักมาตุณ เป็นยังเป็นฉาง มันเลยอกไม่ทัน เลยทำให้
ต้องปลูก สมน้ำหน้า...มนุษย์ที่ละโมบนี้ มันเลยต้องปลูก
กันขึ้น และเมื่อต้องปลูกแล้ว มันยังขโมยอีก เพื่อนปลูก
ตัวเองไม่ปลูก แล้วก็ไปขโมย และการขโมยนั้นขยายไป
ถึงการประทุษร้ายทางชีวิต ทางร่างกาย ทางของรักของ
ใคร่อย่างอื่นมากขึ้นไปอีก ทุกข์ยากกันไปหมด ลำบากกัน
ไปหมด

มนุษย์นั้นเกิดความคิดว่าถ้าอย่างไรแล้วเราจะสมมติ
ให้บุรุษที่มีรูปร่างสวยงาม ร่างกายแข็งแรง กล้าหาญ มี
สติปัญญามาก ยกให้เป็นบุคคลที่มีหน้าที่ควบคุม คือคอย
ลงโทษคนที่ทำผิด เช่น ขโมย เป็นต้น แล้วให้รางวัลคนที่
ทำถูก ทำดี เขาเลยสมมติคนขึ้นมาคนหนึ่ง

ที่นี้คนนั้นก็พยายามทำหน้าที่ ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่
อย่างดีที่สุด สมกับที่เขาสมมติ ก็เลยไม่มีการขโมย ไม่มี
การเบียดเบียน จนกระทั่งนอนก็ไม่ต้องปิดประตูเรือน

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่บิดม

หรือทำบ้านเรือนก็ไม่ต้องทำประตู อย่างนี้เป็นต้น มีคำ
หลุดปากออกมาเอง จากปากคนทั้งหลายว่า“ราชา...ราชา”

“ราชา” รูปศัพท์ของคำๆ นี้ แปลว่า “ผู้ทำให้เกิด
ความยินดีอย่างยิ่ง” และในสูตรนั้นยังเล่าถึง มูลเหตุของ
คำว่า พราหมณ์ ไวศยะ คูทร ไว้อีกมากมาย แต่ไม่พูดถึง
เรารู้จักแต่คำว่า“ราชา” ราชา นี้แปลว่า ผู้ทำให้เกิด
ความยินดี

ดังนั้น ถ้าเราจะเป็น“ข้าราชการ”กันอย่างไม่คดโกง
ต่ออุดมคติ เราก็ต้องเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความหมายของคำ
ว่า“ราชา” และถ้าเราทำด้วยจิตว่าง ทำการงานด้วยจิตว่าง
อย่างที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มันก็เป็น“ข้าราชการเต็มรูป”
ทำให้เกิดปิติปราโมทย์แก่คนทั้งหลายทั้งปวงได้ และตัว
เราเองก็ไม่เป็นทุกข์ กลับเป็นผู้มีความสุข สดชื่น เบิกบาน
อย่างยิ่ง มันเลยไม่มีใครทุกข์

แต่ถ้าใครคนใดคนหนึ่งเกิดคดโกงต่ออุดมคติเข้ามา
เท่านั้น คอยดูเถอะ มันจะมีเรื่องเป็นทุกข์กันมาเป็นแถว
กันไปทีเดียว ต่อเนื่องกันไปตลอด ไม่รู้จักหมดสิ้น

จงอย่าทำเล่นกับ“อุดมคติ” หรือ“กฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ”เลย เราไม่มีทางที่เอาชนะมันได้โดยอุบายที่คด
โกง เว้นไว้แต่เราจะมีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง ที่เฉียบขาด ที่

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่ปิดม

เป็นธรรมเท่านั้น เราจะเอาชนะธรรมชาติ คือความทุกข์ได้
เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เรื่องเงินก็เป็นเรื่องซีฟุนซีผงไปที่เดียว
ก็ความทุกข์หรือความสุขนะมันอยู่ที่ทำผิดหรือทำถูกไม่ใช่
อยู่ที่เงิน เงินเป็นเพียงปัจจัยที่หล่อเลี้ยงชีวิตพอมีลมหายใจ
อยู่ได้

และก็ถามต่อไปอีกว่า มีชีวิตอยู่เพื่อทำอะไรจึงจะถูก
ต้องที่สุดและดีที่สุด มันก็คือทำให้ไม่เป็นทุกข์อีกต่อไป
ทำให้ถูกวิธีการตามเรื่องตามราวให้คนทั้งโลกรวมทั้งตัวเรา
ด้วย อยู่ได้ด้วยสันติภาพอันถาวร มิใช่มีวิกฤติการณ์ถาวร
อย่างที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในขณะนี้ เพราะว่าทำ
ผิดต่อสิ่งที่เรียกว่า“ธรรมะ”

ฉะนั้น ถ้าเราคิดดูให้ดีเราจะเห็นว่า **อุดมคติ**ของคำว่า
“ข้าราชการ”นี้มันสูงมาก มันนับเนื่องอยู่ในเครื่องของ
“พระราชชา” ถ้าจะถามว่าเป็นวรรณะอะไร ถ้ามีวรรณะกัน
มันก็ต้องถูกสมมติเข้าไปในวรรณะของพระราชชา เพราะ
ทำงานของพระราชชา ตามอุดมคติของพระราชชา ซึ่งแม้แต่
พระพุทธเจ้าท่านก็ยังอ้างตนเองว่าเป็น“ธรรมราชา”อย่างนี้
เป็นพุทธภาษิตยืนยันชัดต่ออย่างนี้ คือว่า ถ้าเราทำงานตาม
อุดมคตินี้ เราไม่ได้เป็นลูกจ้าง เรากลับมีบุญคุณอยู่เหนือ
ศิระษะของคนทุกคน ค่าที่เราทำตรงตามอุดมคติอย่างนี้

ธรรมะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิด

กลายเป็น“ปุชฌีบุคคล”ไป ไม่ใช่ลูกจ้าง เหมือนที่
 พระพุทธเจ้าท่านทำอะไร ท่านทำด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
 ด้วยเมตตากรุณา ด้วยรู้จักหน้าที่ของท่าน จนพระสาวก
 ทั้งหลายของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน ทำงานทุกอย่างไม่
 หยุตหย่อน ทั้งวันทั้งคืนได้เหมือนพระพุทธเจ้าก็ด้วย
 อุดมคติ อันแม่แต่รับจตุปัจจัยมาบริโภคอยู่ทุกวันก็ไม่
 เป็นลูกจ้างไปได้ นี่เพราะว่าท่านทำงานด้วยจิตใจที่ว่าง
 จากตัวกู-ของกู ท่านทำได้มากกว่าพวกเรา

เราอ่านเรื่องของพระพุทธเจ้าแล้วจะเห็นว่า...ท่านตื่น
 ตั้งแต่ตี ๓ ตี ๔ นั่งนึกดูว่าวันนี้จะทำอะไรที่ไหน ใครที่ไหน
 คนใดบ้างที่ไปพูดกันแล้วรู้เรื่อง หมายความว่าสำเร็จ
 ประโยชน์ในขั้นเรียกว่าเล็งญาณส่องโลกไปทั้งเทวโลก
 และมนุษย์โลก จนกว่าจะรุ่ง พอรุ่งท่านก็ออกไปบิณฑบาต
 ก็เป็นโอกาสไปติดต่อกับคนคนนั้น พบปะคนนั้น เป็นโอกาส
 ให้ได้พูดได้แนะนำอะไรเขา จนตลอดเวลาที่บิณฑบาตกว่า
 จะสายกว่าจะเที่ยง และตอนเย็นท่านก็สอนชาวบ้านที่ไป
 ถึงวัด หัวคำก็สอนภิกษุที่ติดตามท่านอยู่ พอดึก ๆ ก็
 เรียกว่า“เทว ปณฺหน” คือแก้ปัญหาของเทวดาอย่างนี้ จะ
 เป็นพวกไหนก็ตามใจ แต่ที่เรพบโดยมากในสูตร หมายถึง
 ถึงพระราชานั้น ยกขบวนช้างขบวนม้าคุ้มครองพระ

ยามไหนก็ได้.

ยามละใด ได้ในเมื่อ ไม่เป็นทุกข์
ยามละเมื่อ เป็นหนักหนา สมบัติที่
ยามละตาย ตายให้เมื่อ เห็นศักดิ์
ที่อย่างนี้ ไม่เสียทุกข์ ทุกอันเลย ๕

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่มิดม

องค์ไปในเวลาเที่ยงคืน ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถาม
ปัญหาข้อของพวกพระราชาเอง...

มืออยู่มากในสูตร งานซึ่งมากอย่างนี้ท่านทำได้อย่างไร
เราทำงานมากอย่างนี้หรือเปล่าและท่านก็ไม่ได้รับเงินเดือน
อะไร จตุปัจจัยนั้นก็เป็น“เครื่องบูชาคุณ” เหมือนรูปเทียน

ถ้าหากว่าข้าราชการเราไม่ว่าข้าราชการประเภทไหน
ชื่อตรงต่อหน้าที่การงาน ต่ออุดมคติแล้ว เงินเดือนนั้นนะ
มันเป็นขยะมูลฝอยไปแล้ว เมื่อมาเทียบกับคุณความดีที่
เราทำ มันมีราคามหาศาล มันจึงเปรียบเป็น“เครื่องบูชา
คุณ”ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมา อย่าให้ตาย เพื่อที่จะได้ทำหน้าที่
วันนี้ เราเป็น“ปุชนียบุคคล”โดยมิได้เป็น“ลูกจ้าง”

จะเป็น“ลูกจ้าง”ก็แต่คนที่เอาเปรียบงาน คอยเอา
เปรียบทุกกระเบียดนิ้ว ทำงานให้น้อยที่สุด อยากจะให้
เงินเดือนขึ้นทุกเดือนทุกปี อย่างนี้มันเป็น“ลูกจ้าง”แน่นอน
แล้วยังเป็นลูกจ้างที่ทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือนด้วย มันตก
นรกแล้วตั้งแต่บัดนั้น เพราะค่าที่ทำไม่คุ้มกันกับสิ่งที่รับ
เอามา มันน่าอันตรายอย่างนี้

ดังนั้น จงทำงานด้วยจิตว่าง มันเป็นเหตุที่ให้ทำงาน
ได้มาก เกินค่าเงินเดือน และทำให้ผู้นั้นไม่เป็นทุกข์เลย
จึงขอให้ท่านที่เรียกตัวเองว่า“ข้าราชการ”ทั้งหลาย

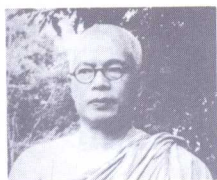
ธรรมะ

เหมือนสระน้ำก็ไม่ปิดม

ทั้งที่อายุน้อยอายุมาก จงไปคิดดูเถิดว่า เราจะเดิน“ทาง” ไหนกันดี ที่จะนำมาแต่ความสุข ความไม่เป็นทุกข์ และการที่เรามีความเชื่อว่าทำดี-ดี ทำชั่ว-ชั่ว นี่เป็นอุดมคติอันลึกซึ้ง อย่าได้เข้าใจผิดไปตามเขา ไปตามบุคคลที่เป็นอื่นไปด้วย“น้ำมันผี”ในนิยายนั้น ซึ่งเขาจะพูดกันว่า...**ทำดีไม่เห็นได้ดี หาเงินให้มากเข้าไว้ดีกว่า... เงินนั้นแหละเป็นดี ถ้าเผื่อได้เป็นดี... แต่ความจริงนั้นเงินไม่ใช่จะต้องดีเสมอไป มันแล้วแต่ว่าได้มาอย่างไร**

คือว่าถ้าหากเราทำสิ่งที่เรียกว่าทำดีเสร็จลงไปแล้ว มันดีแล้ว และคำว่า“ดี”เราบัญญัติลงไป**ที่ระบบของการกระทำ** คือ System รับการกระทำอันนั้นบัญญัติว่าดี และทำเข้ามันก็ต้องดี และเราก็**ต้องดีเสร็จแล้วตั้งแต่ทำ** ที่นี้ตรงกันข้ามกับอีกระบบหนึ่ง ที่บัญญัติว่า“ชั่ว” แล้วเราก็บัญญัติกับเขาว่าชั่ว พอทำเข้าไปแล้วมันก็ชั่ว คือว่า**มันชั่วอยู่ที่ในตัวการกระทำ** ซึ่งทำลงไปแล้ว ซึ่งมีอยู่ในตัวเราแล้ว และเราจึงชั่วไปแล้ว

เรื่องเงินหรือชื่อเสียงนี้มันพลอยมาอีกระยะหนึ่ง ใน**การกระทำนั้นเป็นเหตุให้ได้เงินหรือได้ชื่อเสียงหรือไม่ก็ได้** เอาละเป็นอันว่าได้ ถ้า**ทำดีได้เงินมา มันก็เป็นเงินดี** ทำดีได้ชื่อเสียงมา ก็**เป็นชื่อเสียงจริง** ทำชั่วได้เงินมาก็

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่บิดบ

เป็นเงินชั่ว ทำชั่วได้ชื่อเสียงมากก็เป็นชื่อเสียงปลอม มัน
แยกกันอยู่เป็น ๒ ทางอย่างนี้เสมอ

ที่นี้ คนที่เอาเงินดีมาเลี้ยงชีวิตเลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย ก็
พลอยดีไปด้วย มีนิสัยดี ๆ ยิ่งขึ้นไป ชื่อเสียงนั้นก็ทำให้เขา
เป็นสุขได้จริง แต่ถ้าเอาเงินชั่วที่ได้จากการทำชั่วมาเลี้ยง
ชีวิตนั้น มันกลายเป็นผีสูบลือดคนอื่นไป มันจะดีได้
อย่างไร เพราะเอาเงินชั่วนี้มาหล่อเลี้ยงชีวิต ชื่อเสียง
ปลอมก็เหมือนกันไม่เท่าไรมันก็จะเชือดคอตนเองนั่นเอง
เพราะมันได้ชื่อเสียงนี้มาจากการทำความชั่ว

ทำดีจะต้องดีและได้ดีตลอดไป ทำชั่วจะต้องชั่วและ
ได้ชั่วตลอดไป ไม่มีทางเป็นอื่น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึง
สอนให้เว้นชั่วและทำดี ซึ่งถ้าเราคิดเราตรองแล้วจะเห็นได้
ว่ามันถูกจริงๆ มันไม่มีทางอื่นที่จะถูกยิ่งกว่านี้

ถ้าเรามายึดมั่นในความดีแล้วมันก็สนุกในความดี
สนุกในการงาน มีจิตว่าง ทำการงานอย่างสนุกสนาน มี
ผลเป็นความสุขยิ่งกว่าที่จะได้มาจากเงิน และดับทุกข์ได้
หมด ดับทุกข์ชนิดที่เงินดับไม่ได้ ความดีหรือความจริงนี้
ดับได้

เราจะทำให้ดีมากที่สุด ให้เลวน้อยที่สุด เท่าที่เราจะ
ทำกันได้ เราจะตั้งหน้าตั้งตาทำการงานสุดความสามารถ

SSS นะ

เหมือนสะพานที่ไม่ปิด

เราจะรับผิดชอบในหน้าที่ของเราให้เต็ม ๑๐๐ % จะแถม
ประดิษฐ์วิธีความคิดความนึกต่างๆ ที่เป็นส่วนของเราเอง
เพื่อให้งานคืบหน้ามากออกไปอีกเป็นส่วนสติปัญญาของเรา

ไม่ใช่ทำอย่างเถรตรง อย่างเครื่องจักรละเมอๆ ทำ
ไปตามกฎระเบียบที่มีอยู่แล้ว หรือตามคำสั่งของผู้บังคับ
บัญชา โดยมีต้องมีการใช้สติปัญญาของเรา แต่แล้วเราก็
ไม่สนุกไม่เท่าไรก็เกลียดงานเมื่องานจืดหันเหไปในทางต่ำ
ในที่สุดก็ไปเห็นเงินเป็นสรณะ เป็นวัตถุนิยมไปเลย ไม่มี
ทางที่จะสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ด้วยการทำดี ก็จำเป็นอยู่เองที่
จะต้องไปล้วงเอามาด้วยวิธีของการทำชั่ว ผลสุดท้ายมันก็
เป็นอย่างที่เรียกว่า“เข้าปิ้ง” ไม่วันใดก็วันหนึ่ง

ที่นี้เราจะมุ่งมั่นว่าการทำงานนั้นแหละคือ**การปฏิบัติ
ธรรม**เหมือนอย่างที่เราผ่านมาแล้วข้างต้น เพราะการทำงาน
นั้นแหละเป็น**ความสุขในตัวเอง** อย่างนี้มันสบาย เป็น
มนุษย์แท้ มีใจสูงแท้ เป็นพุทธบริษัทแท้ เป็นผู้อยู่เหนือ
ความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง

พวกเราเป็น **ข้าราชการของกรมชลประทาน** คำว่า
“**ชลประทาน**” ควรจะถือเป็นนิมิตที่ดีมากนิมิตหนึ่งทีเดียว
ชลประทาน แปลกันง่ายๆว่า**แจกจ่ายน้ำ** แต่ว่า“น้ำ”นี้เป็น
ชื่อของ**ธรรมะ**ที่กล่าวถึงโดยบทว่า “**ธมฺโม รหฺโท อทุกฺทมฺโ**”

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม

ธรรมะนี้หมายถึงสระน้ำที่ไม่มีตม ท่านเปรียบน้ำเหมือนกับธรรมะในฐานะเป็นเครื่องชำระความทุกข์หรือสิ่งสกปรกเศร้าหมองที่เรา มี

วัดชลประทานฯ เป็นตัวอย่างหรือเป็นแบบฉบับที่ใครๆ ก็นับว่า“งาม” เราชักษาอุดมคติว่า“งาม”หรือ“แบบฉบับ”นี้ให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ให้สมความหมาย ช่วยกันคนละไม้คนละมือทุกอย่างทุกประการ

เรามีคำว่า“กรมชลประทาน”เป็นที่มั่นของเรา นี้เราก็ยึดถืออุดมคติอย่างเดียวกัน จะต้องแจกจ่ายความดีระบบของความดี ตัวอย่างที่ดีเป็นตัวอย่างแก่กรมอื่นว่าข้าราชการกรมนี้จะไม่มีช่องโหว่ที่จะให้ชาวบ้านนิินทาวา“มาอย่างไทย ไปอย่างฝรั่ง” หรืออะไรทำนองนั้น มาทำงานอย่างไทย ก็คือมาช้า และก็ทำอย่างเอาเปรียบที่สุด พอเลิกหรือหยุดหรือพักผ่อนนี่เอาอย่างฝรั่ง คือเอาเต็มที่

ถ้าเราจะช่วยกันเพิกถอนในข้อครหาอันนี้ได้เมื่อไหร่แล้ว เมื่อนั้นแหละคือ“การปฏิบัติธรรม”อย่างยิ่งของเรา ในตัวการงานของเรา สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่เรา ให้แก่ประเทศชาติของเรา ศาสนาของเรา หรือโลกทั้งหมดทั้งสิ้นได้ ด้วยอาศัยสิ่งๆ เดียว คือสิ่งที่เราเรียกว่า “ธมฺโม รหโ ทอ กททุโม - ธรรมะนี้เหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม”

ธรรมะ

เหมือนสระน้ำที่ไม่มิตม

จิตใจของเราก็คือ“ธรรมะ”อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน ไม่มีสิ่งใดที่ไม่ถูกเรียกว่าธรรมะ เพราะคำนี้มันหมายถึง ธรรมชาติทุกสิ่ง ขอให้เราทุกคนมีจิตมีใจเหมือนสระน้ำที่ไม่มิตะกอน คือใสสะอาด ไม่มีส่วนแห่งความชั่วปะปน และใสอย่างไม่มีตะกอนนั้นอยู่เป็นประจำในจิตใจของเรา และคำว่า“ชลประทาน”นี้จะหอมหวานที่สุด จะเป็นเกียรติที่ฟุ้งกระจายไปทั่วทุกทิศทุกทาง สมกับที่เราทุกคนเป็นข้าราชการของกรมชลประทาน ได้อาศัยสิ่งๆ เดียว สิ่งนั้นคือธรรมะ ซึ่งเป็นเหมือนสระไม่มีเปือกตมนั่นเอง

เวลาสำหรับการบรรยายหมดลงแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายลงเพียงเท่านี้

“ธรรมะเหมือนสระน้ำที่ไม่มิตม”

แสดงโดย พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นที่“พระราชชโยภาส”

ในที่ประชุมอบรมข้าราชการและลูกจ้างของกรมชลประทาน

ณ วัดชลประทานรังสฤษดิ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี

วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๕

ลู่ทาง ชีวิตวัฒนา

แปลกลอนภาษาไทยโดย สนิท ศ.
บรรยายขยายความโดย พุทธทาสภิกขุ

๑ มกราคม ๒๕๐๘

未 牧

๑. ติดตามสังเกต

เจ้าวัวป่า
ก้าวกระโดด
ไต่เมฆครีมี
ย่าหญ้าพัง

สะบัดเขา
ข้ามเขดเขา
คลุมทาง
เพียงไร

เดินเร่าไลด
อย่างบ้าคลั่ง
หว่างเขาบัง
ใครจะรู้

ลู่ทางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๑. ติดตามสังเกต

คน - หม่อมลูกทุ่งในภาพ คือจิตที่ประกอบด้วยปัญญาวัวเถื่อนตัวดำหมื่น คือจิตที่ประกอบด้วยกิเลสเต็มตัวของปุถุชน อันผู้ที่จะเป็นเชื้อสายของพระอริยเจ้านั้น ย่อมต้องเป็นผู้มีสติปัญญาเกิดมองเห็นตนเองว่าตามปกตินั้นประกอบอยู่ด้วยกิเลสที่มีพิษสง นี้แสดงด้วย“การติดตามสังเกตดูวัวเถื่อน”

วัวสะบัดเขาแหลมคมไปมาในอากาศพลางส่งเสียงร้องลั่น วังกระเจิงอย่างบ้าคลั่งไปตามหว่างภูเขา

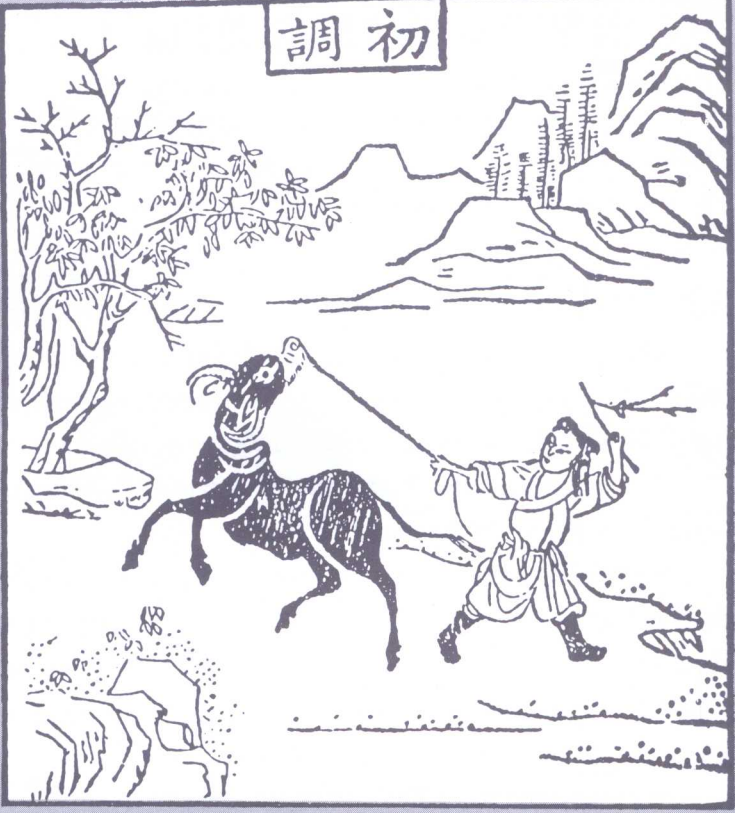
“อาการเข็ดสะบัดเขา”หมายถึงความหยิงยะโส “การส่งเสียงร้องลั่น”คืออาการนิ่งไม่ได้ตามประสานง “อากัปกิริยาเป็นบ้าคลั่ง”หมายถึงการไม่ดูไม่แลเห็นอะไร “อาการที่วังกระเจิงไป”คือความฟุ้งซ่านด้วยอำนาจอกุศลวิตก “ตามหว่างภูเขา”คือโลกียธรรมทั้งปวงที่ก่อความยินดียินร้าย

“เมฆดำครึ้ม” หมายถึงตัวอวิชชาที่แผ่ซ่านอยู่ในขณะนั้น “มันว้างเหยียบหญ้าอ่อนเสียไปจนค้ำนวนมิได้” หมายถึงอกุศลธรรมอ่อนๆที่กำลังจะก่อร่างสร้างตัวได้ถูกทำลายไป

โยคาวจรจะต้องติดตามสังเกต สะกดรอยไปจนพบตัววัว ต้องมีสิ่งล่อเพื่อจับมันให้ได้ คืออย่างน้อยก็มีความหวังในสุดติสสวรรค์ ต้องมี“ไม้”ที่จะเป็นเครื่องมือที่จะเขี่ยมันและป้องกันตนเอง นี่หมายถึง“ตบะธรรม”ทั้งปวง

จงสังเกตที่จุมูกวัว มีเงื่อนเชือกสายอะไรห้อยอยู่ นี้หมายถึง“ลู่ทางชีวิตวัฒนา”นั้นมียออยู่แน่ มิใช่สิ่งเหลือวิสัย

初調

๒. เริ่มการฝึก

ใช้เชือกฟาง
 วัลดินร่ำ
 ถึงด้อมด้าน
 ก็เหมือนสู้

ร้อยหว่างธู
 หนุ่มเฝ้าเวียน
 ด้านฝัน
 ฆ่าตั้ง

จุมุกเข้า
 เฝียนขวับอยู่
 ขันมือครู
 ตรึงมือตี

ลู่วางชีวิตวัฒนา

.....
คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๒. เริ่มการฝึก

พ่อหนุ่มติดตามจับตัวจนเอาเชือกฟางร้อยจมูกได้ “เชือก” หมายถึงโยคะ ได้แก่กรรมฐานวิธี แบบใดแบบหนึ่ง สำหรับผูกจิตกับอารมณ์ของกรรมฐานนั้น

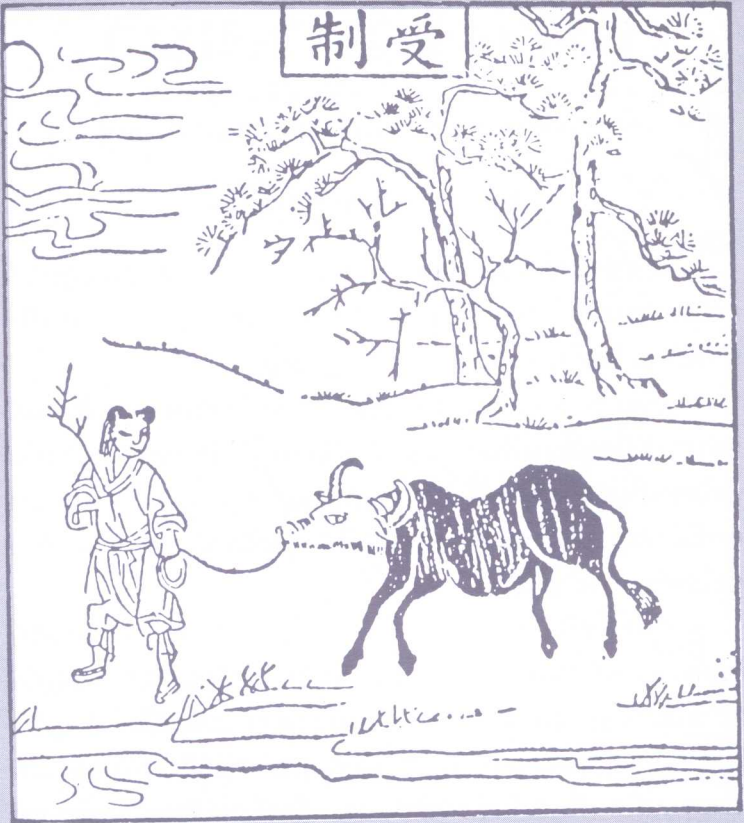
เชือกฟาง-ชวนให้คิดว่าอย่าดูถูกฟาง คนฉลาดแล้ว แม้แต่ฟางที่มีอยู่ดาษดื่นก็กลายเป็นเชือกได้ ไม่ต้องหาป่านปออะไรจนถึงป่าหิมพานต์ “การร้อยจมูก” ควรจะถือว่าผูกให้ถูกที่สำคัญ เพียงนิดเดียวก็อยู่ ถ้าไม่ถูกที่สำคัญแล้ว ผูกด้วยอะไรหรืออย่างไรก็ไม่อยู่

“พอดีก็เขี่ยน” หมายความว่าอย่าประมาททำเล่นกับกิเลส อย่าเห็นว่ายังเล็กน้อยอยู่ ขึ้นชื่อว่า“กิเลส”แล้วไม่มีเล็ก “การเขี่ยนอย่างไม่นับ” หมายความว่าเอากันเต็มที่โดยทันควันไม่อ่อนข้อ “วิวแสดงอาการต่อด้านทุกท่า” คือกิเลสไม่ยอมแพ้ง่ายๆ เหมือนที่พูดกันว่าทำวิปัสสนาเสียเดือนเดียวก็สำเร็จ แต่มันมีกลเม็ดพลิกแพลงซับซ้อนลึกซึ้งยิ่งนัก หนุ่มลูกทุ่งบ้านนอกนี้มีไซขาวกรงที่อ่อนแอและไม่คุ้นเคยกับธรรมชาติ เกิดอย่างธรรมชาติ รู้เท่าธรรมชาติ ใช้วิธีง่ายๆ ตามหลักธรรมชาติแท้ จึงจะชนะธรรมชาติ

“ทั้งตีทั้งดิ่งขมวดไว้” หมายถึงการกำหนดอารมณ์นั้นได้ แน่วแน่ และพิจารณามั่นอย่างทะลุปรุโปร่ง

ภาพนี้จะเห็นได้ว่า ตีกันในป่าจนไม้หัก และตามโคนไม้ในป่านั้นแหละ ทำการปราบวัชระดวงกว่าบนปราสาท

制受

๓. รับการฝึก

พอคุ้นเข้า
ให้จงเชื่อง
เชือกในมือ
เหมือนไม่มี

เจ้าวัวเริ่ม
เยื่องย่าง
ถือกระบี่
คืนวัน

จะรู้เรื่อง
หว่างวิถี
กระชั้นดี
อันเหนือใจ

ลู่วางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๓. รับการฝึก

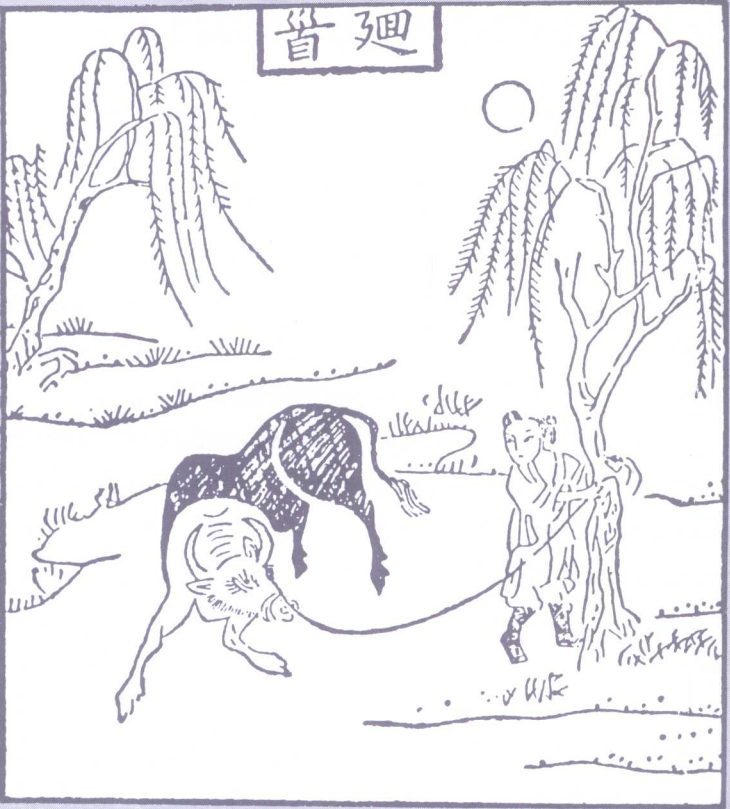
พอหนุ่มค่อยๆ ฝึกวิ่งไปด้วยความอดทนจนวิ่งไปไหนไปได้ เป็นการทำความเข้าใจกันได้ในขั้นแรก ซึ่งสำคัญอยู่ที่“ค่อยทำ ค่อยไป” ค่อยๆ คลำ ค่อยๆ ไป อันเป็นเคล็ดสำคัญในขณะนี้ ผิดกับคนสมัยนี้ซึ่งมีแต่ความวู่วาม รอคอยไม่ได้

“วู่วอใจให้ผู้ฝึกงูจมูก” ทั้งนี้หมายถึงจิตเริ่มอยากไปในทางของกุศล เกิดมีฉันทะในเบื้องต้นของใหม่ที่ได้ลิ้มรสเพียงเล็กน้อย ซึ่งแปลกกว่าของเก่ามาก จึงเริ่มมี“ศรัทธา” อันจัดเป็นธรรมะข้อแรกที่สุด และเป็นพื้นฐานสำหรับธรรมะที่สูงขึ้นไป “จะพาขึ้นเขาลงห้วยก็ยอมตามทุกก้าวย่าง”คือความแน่วของศรัทธา จึงยอมลำบากได้ทุกอย่างในการปฏิบัติธรรม

โยคาวจรยังคงกุมเชือกมันและไม่ยอมห่าง นี่คือหลักของการรักษาอรุณวิปัสสนา คือกรรมฐานที่เพิ่งปรากฏผลเป็นครั้งแรก จะต้องระวังอย่างยิ่งเหมือนระวังของแตกง่ายหรือเด็กอ่อนเพิ่งคลอด ในระยะนี้ผลอนิดเดียวอาจถึงกับเสียหายหมดเลยก็ได้ ดังนั้นจึงต้องยึดหลักว่า ระวังอย่างไม่ให้มีเวลาผลหรือรู้สึกเหนื่อยใจในการระวัง

จงสังเกตส่วนหัวของวัวดำทมิฬตัวนั้นได้เปลี่ยนเป็นสีขาวแล้ว ผู้ฝึกก็ได้สังเกตเห็นปรากฏการณ์นี้ แถมยังมีพระจันทร์แย้มออกมาเป็นอันดับแรกด้วย

昔廻

๔. เปลี่ยนนิสัย

ฝึกนานพอ
ค่อยขจัด
ปราบวัวป่า
ผูกเชือกไว้

ก็มีผล
จิตร้าย
อย่าประมาท
กับไม้ต้น

ดลใจสัตว์
กลายอ่อนไหว
ก่อนมันใจ
ค่อยยลตาม

สู่ทางชีวิตวัฒนา

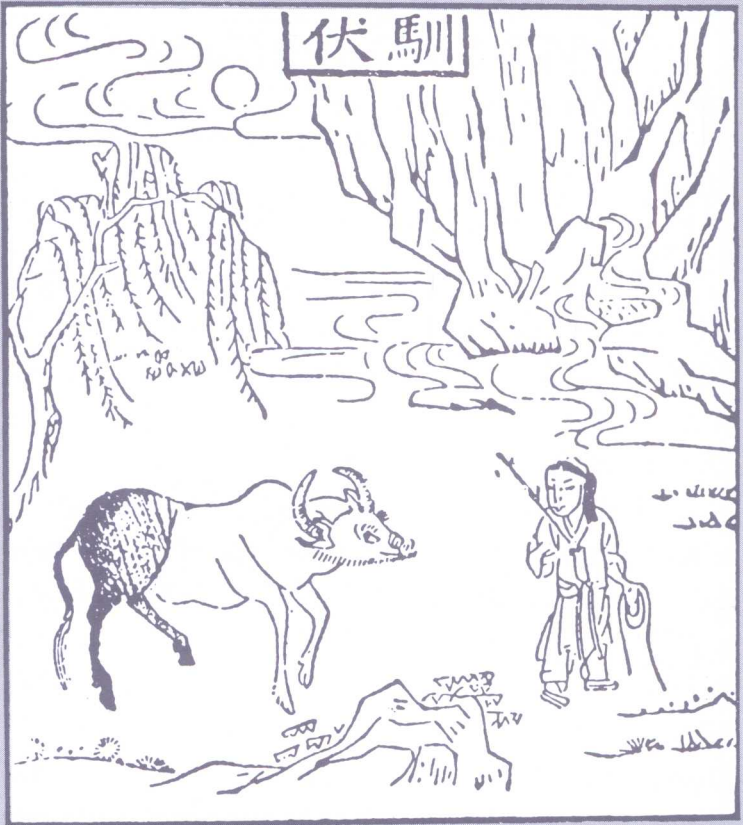
.....
คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๔. เปลี่ยนนิสัย

ผู้ฝึกอดทนฝึกนานพอจนได้ผลแน่นอนคือ วัวเปลี่ยนนิสัย คำว่า“นานพอ” มีความหมายมากที่สุด โดยเฉพาะสำหรับคนสมัยนี้ หมายความว่า เป็นปุถุชนมานับสิบๆ ปี แล้วจะมาเป็นอริยะกันด้วยการปฏิบัติในชั่วพริบตาเดียวนั้น เป็นการหลอกตัวเอง

“จิตวัวเปลี่ยนไป”คือกิเลสถูกทำลายหมดเชื้อ เหลืออยู่แต่สติปัญญาตลอดกาล ต่อไป คิด พูด ทำ อะไร จะไม่เหมือนแต่ก่อนอีก สิ้นความป่าเถื่อนดุร้ายและพิชสงทุกอย่าง แต่ผู้ฝึกก็ยังไม่ยอมมอบความไว้วางใจโดยสิ้นเชิง ยังคงผูกไว้กับต้นไม้ และระวางดูแลเชือกที่ผูกให้เรียบร้อยอยู่เสมอ นี่คือหลักสำคัญของการรักษาผลที่แรกได้ คือจะต้องย่ำหรือทำให้ดูดีเต็มชัดจนเข้าเป็นเวลานานพอควรทีเดียว ยิ่งถ้าเป็นเรื่องของการเจริญธรรมหรือสมาธิด้วยแล้ว การย่ำให้ตายตัวและคล่องแคล่วเช่นนี้ ยิ่งมีความจำเป็นยิ่งขึ้นไปอีก

จงสังเกตภาวะที่วัวได้ขาวมากขึ้นอีกจนถึงไหล่และขาหน้าทั้งสองขา

๕. ฝึกราบคาบ

ได้พฤกษ์พุ่ม
ปล่อยวัวเจ้า
ครั้นเย็นย่ำ
มีวัวตาม

ลุ่มธาร
เที่ยวได้
จะคืนเหย้า
ด้อยติด

ที่เชิงเขา
ไม่ต้องล่าม
เข้าเขตคาม
สนิทใจ

สู่ทางชีวิตวัฒนา

.....
คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๕. ฝึกกราบคาบ

มาถึงขั้นนี้ก็เลิกการผูกมัดได้แล้ว กลางวันปล่อยให้หัว
เทียวตามใจชอบ ตกเย็นก็มาหาเจ้าของและเดินตามกลับบ้าน
นี้หมายความว่า บัดนี้แม้จะปล่อยให้จิตรับอารมณ์เป็น รูป รส
กลิ่น เสียง สัมผัส อันใดตามใจชอบบ้างก็ไม่มี การหลงติดมัว
เมาหรือยึดมั่นในอารมณ์นั้นๆ ยังคงมีสติอยู่ในร่องในรอยของ
ธรรมะอยู่ตามเดิม แม้จะเผลอไปสักแวบหนึ่งก็จะกลับมาสู่ร่อง
รอยได้ พุ่มพฤษ์สนุ่นนี้เอามาให้ถือเอาความหมายว่า สวดย
สลดเพราะเป็นไม้ มีกิ่งใบไหวเพื่อยเสมอเหมือนอารมณ์ต่างๆ เหล่านั้น
มีสีเขียวขจี คือความสดชื่นอย่างน่าจับใจ มีลำห้วยเก่าๆ
หมายถึงความครึกครื้นเยือกเย็นแห่งความสงบ

“การปล่อยให้หัวให้เทียวได้โดยอิสระ” หมายถึงความไว้
วางใจในจิตเต็มที่แล้วว่าทำอะไรเสียก็จะเป็นพิษขึ้น
มาอีก หมอกสีมอที่ปกคลุมทั้งห้องทุ่งเป็นสัญลักษณ์ของยาม
เย็น ซึ่งบัดนี้หัวรู้กาละเทศะดีแล้ว เมื่อเสร็จเรื่องเทียวหรือการ
งานก็รู้จักเดินตามเจ้าของกลับบ้าน เสมือนดังคนเมื่อเสร็จ
ธุระกิจการงานแล้วก็แสวงหาความสงบด้วยธรรมตามร่องรอยของ
ธรรม บัดนี้จิตติดธรรมเหมือนวัวติดเจ้าของ เป็นอันปลอดภัย

จงสังเกตในภาพว่า วัวเกิดความขาวไปถึงสะโพกแล้ว
เป็นสัญลักษณ์ของการไม่อาจจะถอยกลับไปสู่ความดำอีก
ต่อไป มีแต่จะขาวผ่องเรื่อยไปจนถึงที่สุด ส่วนผู้ฝึกก็ยังมีเชือก
และแส้ถืออยู่ในมือ ซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้ไม่ประมาท

๖. หมดปัญญา

วิฆเนศวร	ในลานทุ่ง	ไม่ยุ่งจิต
ไม่มีกิจ	การฝึก	ฝืนนิสัย
หนุ่มก็พัก	ผ่อนกาย	สบายใจ
เป่าขลุ่ยไพ-	เราะล้ำ	ฉ่ำซึ่งจริง

สู่ทางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

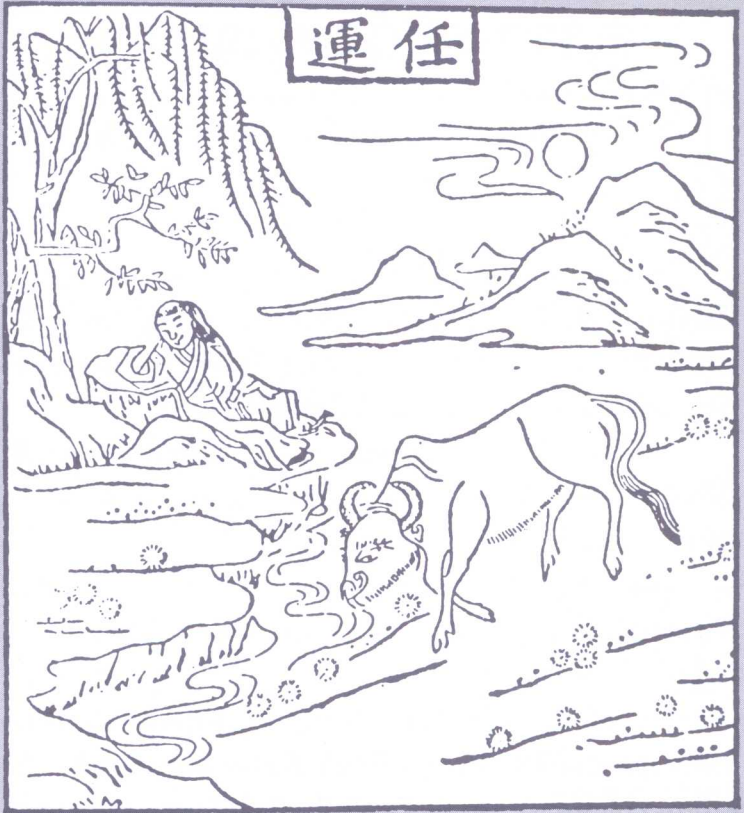
๖. หมดปัญหา

บัดนี้หมดภาระแล้ว พักได้แล้วทั้งว้วทั้งคน ลานหญ้าเขียวในทุ่งใหม่ก็คือ“วิหารธรรม”อันใหม่ของจิตที่ลุถึงสภาพอันใหม่แล้ว นอนสบายยิ่งกว่าที่เคยมา ไม่มีอะไรต้องห่วงต้องกังวลเหมือนแต่ก่อน ไม่ต้องฝึกวิธีไหนอีกต่อไป

เหมือนกับภารจบกิจพรหมจรรย์แล้ว พ่อหนุ่มก็นั่งนอนพักนี่คือปัญญาสำหรับกำจัดกิเลสนั้น บัดนี้หมดหน้าที่แล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแล้ว ได้หรือตะเกียงก็หมดหน้าที่

นั่งเป่าขลุ่ยส่งกังวานเสียงแห่งความสุขสันต์ เปรียบด้วยการเสวยวิมุตติสุขหลังจากการบรรลุมรรคผลขั้นนั้นๆ แล้ว ก็อิมใจเพราะเป็นอนุดตรสุขนั่นเอง

บัดนี้ว้วมีสีขาวขึ้นถึงกัน ยังเหลืออยู่แต่ท่อนหางนิดเดียว แต่ที่หน้าอศจรรย์ที่สุดนั้น ดูเหมือนว้วตัวนี้จะฟังเพลงเข้าใจ ไม่เหมือนว้วทั้งหลาย กระทั่งว้วสมัยนี้ มันจึงลืมตาแจ้วแหวดตั้งใจสดับอยู่

๗. วางมือหมด

พริ้วสายธาร
แสงฟ้าพรอม
จ้วดึมน้ำ
หนุ่มหลับฟิง

ผ่านทิว
ผืนหญ้า
เล็มหญ้า
อิงหิน

หลิวแดดร่ม
หนาหนั้นยิ่ง
ผาสูกจริง
สิ้นกังวล

ลู่ทางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๗. วางมือหมด

บัดนี้พ่อหนุ่มก็วางมือในหน้าที่ของเขาได้แล้ว แม้จะจับ
หลับไปบ้างก็ยังได้ บรรยากาศเต็มไปด้วยความสงบเยือกเย็น

ตะวันบ่ายคล้อยลงแล้ว เหมือนกับบั้นปลายแห่งอายุ
ของคนเรา เป็นเวลาที่ทุกคนควรจะเข้าถึงความสงบ

กระแสน้ำในลำธารส่งเสียงอันระรื่น ภาระหนึ่งเสียงของ
เหล่าเทพเจ้าที่แซ่ซ้องสาธุการในความสำเร็จของกุลบุตรผู้ถึง
พร้อมด้วยความไม่ประมาท สายน้ำไหลเลาะฝั่งที่มีใบไม้เพื่อย
ปกคลุมอย่างสวยงาม เหมือนกระแสน้ำที่ไหลไปตามกระแส
ธรรมโดยแท้ แสงสีของท้องฟ้าในยามนี้ ทำให้หญ้าในท้องทุ่งดู
งามสะพรั่ง เหมือนความงามของพุทธเกษตร สมบูรณ์ไปด้วย
อาหารใจ จะเต็มจะกินเมื่อใดก็สำเร็จได้ทันทีดุจจะเป็นของทิพย์

พ่อหนุ่มหลับเสียนานค้ำกับความเหน็ดเหนื่อยที่ปลุกปล้ำ
มาด้วยความเข้มแข็งเป็นเวลานาน หลับสนิทสิ้นหวังโยในสิ่ง
ทั้งปวง เพราะรู้ความที่จิตหมดกิเลสอันเป็นเหตุให้กังวล

คุณภาพพ่อหนุ่มนี้สักหน่อยเกิด หลับอย่างไรกัน นั่งตัวตรง
อยู่ นั่นคือหลับอย่างมีสติ ตื่นอยู่ทุกเมื่อเช่นเดียวกับการหลับ
ของพระอรหันต์ซึ่งมีสติทั้งหลับและตื่น ไม่มีการหลับของอวิชชา
อีกต่อไป เรียกว่า พุทธะ คือ ผู้ตื่น

忘相

๘. หมดลักษณะสมมติ

เมฆขาวคลุม
หนุ่มถึงคราว
จันทร์ส่องเมฆ
ต่างเปลี่ยนตน

ร่างวัว
โปร่งใจ
เสกสีขาว
ตามกฎ

เปลี่ยนตัวขาว
ไร่มีวหม่น
พราวสกล
บทจร

ลู่ทางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๘. หมดลักษณะสมมติ

ปรากฏการณ์ใหม่เกิดขึ้นแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างขาวไปหมด จนทอตา ัวขาวผ่องทั่วทั้งตัว ยืนอยู่ท่ามกลางเมฆขาว แสงจันทร์ขยับความขาวลงปกคลุมพื้นพิภพ ทั้งนี้หมายถึงจิตหมด อวิชาในการบรรลุมรรคผลอันดับสุดท้าย มีแสงอันแรงกล้า ของวิชาแผ่ซ่านออกมาจนอะไรถูกเข้าก็พลอยขาวไปหมด และขยับกันเองให้ขาวยิ่งขึ้นจนถึงที่สุดแห่งความขาว

ทั้งคนและวัก็สงบเย็น ไร้สิ่งกวนใจ สิ้นความกังวล ไม้มีความอยาก ไม้มีความยึดมั่นถือมั่นความเป็นตัวตนในสิ่งใด เมื่อคนเราไม้มีความยึดถือแล้ว ดำหรือขาวก็ยอมไร้ความหมาย หรือความแตกต่างกันไปในตัว มีแต่สิ่งทีเหมือนกัน เพราะเป็น ของปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงไม้คงที่ด้วยกัน ดังนั้นสิ่งต่างๆ ก็ค่อยๆ สลายไปตามลำดับของความมากน้อยแห่งเหตุและปัจจัย แสงจันทร์และเมฆก็อยู่ในสภาพเช่นเดียวกันนี้

บัดนี้มีดาวปรากฏขึ้นมา ๔ ดวง แข่งดวงจันทร์ ซึ่งคงจะ มีความหมายไม้มากกว่ากำลังจะรุ่งสาง เปลี่ยนกลางคืนเป็น กลางวัน เพราะดาวประกายพริกของวิชาเป็นนิมิตของความ รุ่งสว่าง ดาวทั้ง ๔ ดวง นี้จะเล็งถึงอะไร หากมิใช่เล็งถึงความ สมบูรณ์ของสติปัญญาทั้งสิ้น

照獨

๙. ผู้เด่นอยู่โดดเดี่ยว

วิวดับหาย
ลอยทั่วทิศ
แผ่จันทรีผ่อง
เพียงสังวร

นายหนุ่มน้อย
เทียมเมฆ
ร้องเพลงร่า-
กำแพงกัน

พลอยว่างจิต
เหนือสิงขร
เริงอัมพร
คั่นเขตคาม

สู่ทางชีวิตวัฒนา

.....
คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

๙. ผู้เด่นอยู่โดดเดี่ยว

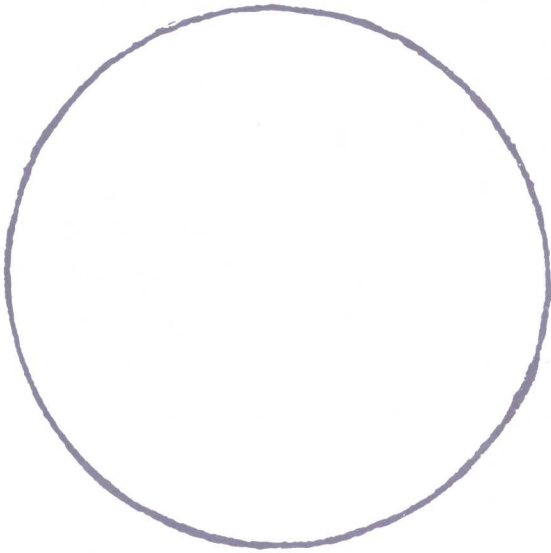
บัดนี้วัชซึ่งขาวถึงที่สุดทั้งตัวแล้วนั้นได้เข้าถึงความว่างอันตรธานไปจากความเป็นวัชโดยไม่ทิ้งร่องรอย เพราะถูกมองเห็นเป็นสิ่งที่มีใช้ตัวตนหรือของตน ไม่ว่าจะดำหรือขาว

ของตนดับไปก่อนตัวตน นี่เป็นกฎที่น่าสนใจ ยังเหลืออยู่แต่ตัวตนที่เป็นอิสระ ดังที่เรียกว่าเป็นนายเหนือเวลา ไม่มีอะไรที่มีค่าหรือมีความหมายสำหรับคนประเภทนี้ จึงไม่อยากและไม่ยึดถือในสิ่งใด เหมือนเมฆก้อนเดียวหรือพระจันทร์ดวงเดียวที่ลอยอยู่ในนภากาศทั้งหมด หรือคนเพียงคนเดียวในสากลจักรวาล ไม่มีอะไรผูกพันในแง่ใดทั้งหมด แสดงความเป็นอิสระ ยิ้มเยาะสิ่งทั้งปวงด้วยการตบมือร้องเพลงท่ามกลางแสงจันทร์อันเยือกเย็นซึ่งเป็นรสแห่งวิมุตติสุข

เมื่อนึกถึงบ้านเรือน ความขยะแขยงสะอิดสะเอียนก็เกิดขึ้นกันขวางทาง เหมือนมีกำแพงกันไว้ เลยไม่กลับบ้านตอนเย็นดังเช่นเคย

บนท้องฟ้ามีดาวปรากฏขึ้นมาเป็น ๗ ดวง ซึ่งน่าจะไม่มี ความหมายเป็นอันยิ่งไปกว่าความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของธรรม เช่น โพชฌงค์ ๗ ประการ เป็นต้น เพราะเป็นสัญลักษณ์ของ ดาวรุ่ง หรือดาวประกายพรึกชัยพฤกษ์ที่ส่องแสงถึงที่สุดแล้ว

泯雙

๑๐. ดับทั้งคู่

คนและสัตว์
จันทร์แฉวง
ใครใครรู้
ลิลลีสตาม

สูญลับ
ว่างเปล่า
เรื่องซึ่ง
เถื่อนถวิล

ดับสิ้นแล้ว
ไร้เงอร่าม
พึงเพ่งความ
กลืนสีเทอญ

สู่ทางชีวิตวัฒนา

คำบรรยายขยายความ โดย พุทธทาสภิกขุ

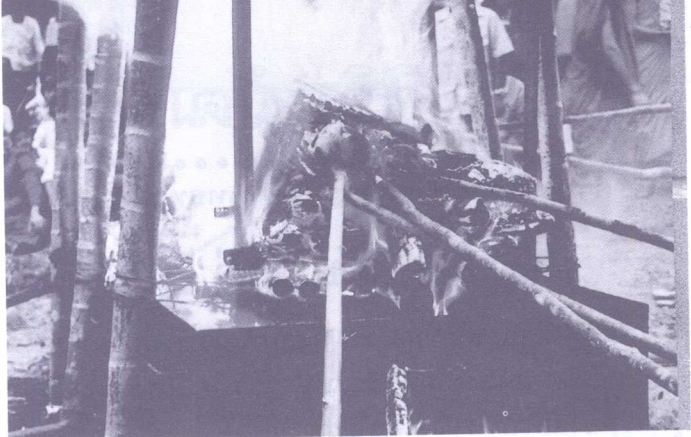
๑๐. ดับทั้งคู่

บัดนี้เหลืออยู่แต่ความว่าง ทั้งคนทั้งวัวว่างไป ไม่มีร่องรอยเหลือให้เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือแต่ประการใด แสงจันทร์ก็พลอยไม่รู้ที่จะส่องแสงอะไรหรือเพื่อใครอีกต่อไป

เมื่อไม่มีอะไรรับการส่อง เงามก็ไม่เกิดสะท้อนขึ้นมาให้เป็นมาอย่างนั้นอย่างนี้อีก แม้จะมีสิ่งต่างๆ อยู่สักกี่แสนกี่ล้านสิ่งทั้งนี้เพราะความไม่ยึดถือของบุคคลเพียงคนเดียวเท่านั้นเอง แม้จะเป็นวิมุติสุขมีรสเลิศสักเพียงไร ถ้าจิตปราศจากอุปาทานการยึดถือแล้ว มันก็ว่างไปเช่นเดียวกัน แสงจันทร์จึงว่างและไม่มีหน้าที่ทำเงาเหมือนในกรณีอื่นๆ

ผู้ใดใครจะแก้ปริศนาลึกลับซึ่งนี้ให้ได้โดยง่ายก็จงกระทำโดยการทำวิมุติตรัสให้เกิดขึ้นแก่ใจตนเองโดยตรง จะเข้าใจทุกสิ่งอย่างแจ่มแจ้ง และถึงที่สุด จึ่งขอแนะให้ไปเพ่งหาคำตอบเอาจากดอกกลีบลีเถื่อนพร้อมทั้งความหอมและความเขียวของมัน

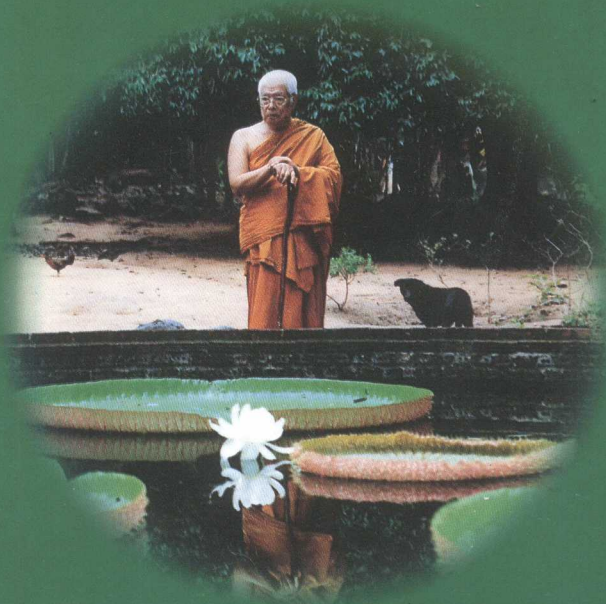
ความว่างเป็นสิ่งที่ไม่มีลักษณะและไม่มีที่สิ้นสุดหรือขอบเขต วงกลมเป็นสัญลักษณ์แทนความว่าง จงลองเขียนสัญลักษณ์ของความว่างให้มีความหมายเหมาะสมกว่ารูปวงกลมนี้ดูเถิด นั่นแหละคือที่สุดของการแก้ปริศานี้

มีหนังสือ

ต้องเวียนเกิด เวียนตาย ตามบุญบาป
เมื่อไร งาม ชรามแก้ ไม่แปรผัน
เมื่อต้องเกิด เมื่อต้องตาย สบายดังนี้
มีหนังสือ! ศึกษานาน จนกินเอง ๓

- ฟูมฟักหนังสือ -

น้ำที่ใสสะอาด ไม่มีตม ไม่มีโคลน ไม่มีตะกอน
ย่อมสำเร็จประโยชน์
ในการที่จะเป็นน้ำให้แก่มนุษย์เราได้เป็นอย่างดี
ตมก็ได้ประโยชน์ ใช้ออย่างอื่นก็ได้ประโยชน์
ธรรมะนี้ก็เหมือนกัน

มีความบริสุทธิ์ สะอาด สว่าง แจ่มใส สงบ เย็น
เป็นที่พึงแก่สัตว์ผู้มีความทุกข์ ทั้งทางกายและทางใจได้เป็นอย่างดี
พระองค์จึงเปรียบพระธรรมนี้ว่าเหมือนสระน้ำที่ไม่มีตม
เพื่อจะนำมาล้างสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา คือความทุกข์
ให้หมดไปจากกายและใจ

